

**Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav translatologie**

Bakalářská práce

Tereza Bocková

Komentovaný překlad: Martínez M. A., Contribuciones Iberoamericanas al mundo: Botánica, Medicina, Agricultura; Madrid, Anaya 1988

Annotated translation: Martínez M. A., Contribuciones Iberoamericanas al mundo, Botánica, Medicina, Agricultura; Madrid, Anaya 1988

Praha 2011

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce prof. PhDr. Janě Králové, CSc., a to především za její vedení a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat Prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc. a PhDr. Simoně Binkové, CSc., kteří mi společně pomohli v obtížnějších částech překladu. Také bych chtěla poděkovat za velice cenné poznámky k odbornému textu Ing. Buchtovi, CSc. a v neposlední řadě mé mamince, Bc. Lence Bockové, a sestře, Mgr. Martině Bockové, které mi pomohly při stylizaci překladu.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem uvedla všechny použité zdroje a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.6.2011

.....

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je komentovaný překlad. Má práce je rozdělena na dvě části. První část se skládá z překladu části knihy, která se týká etnobotaniky a rozšíření iberoamerických rostlin. V druhé části analyzuji originál a zabývám se posuny a problémy, ke kterým došlo při překladu. Cílem práce je podat funkční překlad a prokázat schopnost reflexe při analýze originálu a překladu.

Klíčová slova: komentovaný překlad, etnobotanika, Iberoamerika, rostliny, lékařství, zámořské objevy

Abstract

The theme of this thesis is an annotated translation. This dissertation is divided into two parts. The first part consists of translation of a part of the book which is related to ethnobotany and distribution of iberoamerican plants. In the second part, I analyse the original text and try to describe shifts and problems that occurred in the process of translation. The objective of the thesis is to translate the original text so that the function would be kept and to demonstrate my ability of reflexion in the analysis of the original and translated text.

Key words: annotated translation, ethnobotany, Ibero-America, plants, medicine, Age of Discovery

Obsah

Úvod	7
1. Text překladu	8
1. Ekonomická a kulturní úloha rostlin v lidské společnosti	8
1.1. Význam rostlin pro člověka.....	8
2. Způsoby rozšíření rostlinných zdrojů.....	8
2. Rostliny sloužící k potravě.....	11
2.1. Zdroje sacharidů, proteinů a tuků.....	11
2.2. Vitamíny a minerály v zelenině a ovoci	13
2.3. Koření a přírodní dochucovadla	16
2.4. Stimulující rostliny – k pití, žvýkání a kouření	17
3. Léčivé rostliny.....	21
3.1. Jejich ekonomický, politický a společenský význam.....	21
3.2. Chinovník a kurare	23
4. Průmyslové a okrasné rostliny	25
4.1. Jejich lesní a papírenský význam	25
4.2. Vlákna.....	26
4.3. Pryže a rostliny obsahující latex.....	28
4.4. Barviva, pryskyřice a oleje	29
2. Komentář k překladu	32
2.1. Analýza originálu	32
2.1.1. Autor	32
2.1.2. Funkce komunikátu	33
2.1.3. Ráz, kód, míra připravenosti a forma sdělení.....	33
2.1.4. Situace a prostředí	34
2.1.5. Téma	34
2.1.6. Funkční styl a slohový postup	34
2.1.7. Adresát.....	36
2.1.8. Grafické prostředky	36
2.1.9. Intertextualita.....	37
2.2. Cílový čtenář překladu	37
2.3. Metoda překladu.....	38
2.4. Překladatelské problémy a postupy.....	38
2.4.1. Lexikální rovina	38
2.4.1.1. Terminologie.....	38
2.4.1.2. Koncentrace a amplifikace; explicitní a implicitní sdělení.....	42
2.4.2.3. Další problematika	44
2.4.2. Syntaktická a gramatická rovina	46
2.4.2.1. Transpozice	46
2.4.2.2. Explicitace větných vztahů	50
2.4.2.3. Polovětné vazby.....	53
2.4.2.3.1. Infinitivní polovětné vazby	53
2.4.2.3.2. Gerundiální vazby	54
2.4.2.3.3. Participální vazby.....	55
2.4.2.4. Historický prézens	55
2.4.2.5. Aktuální členění větné	56
2.4.3. Koheze a koherence textu.....	57
2.4.4. Osobní a neosobní vyjadřování	58

2.4.5. Modulace	60
2.4.6. Intertextovost.....	60
2.4.7. Grafické prostředky	61
Závěr	63
Resumé.....	64
Summary.....	64
Seznam použitých zdrojů.....	65
Přílohy.....	67

Použité zkratky

VT – výchozí text

CT – cílový text

Úvod

Tato bakalářská práce je rozdělena na dvě části. V první části se snažím o funkční překlad části knihy *Contribuciones Iberoamericanas al mundo: Botánica, Medicina y Agricultura*, kterou napsal Miguel Ángel Martínez. Přesný bibliografický údaj uvádím v seznamu použité literatury. Překládala jsem kapitoly jedna až čtyři a čísloji je stejně jako v originále, aby si v případě zájmu mohl čtenář vyhledat dané pasáže. Jelikož se jedná o překlad výhradně určený k vypracování bakalářské práce, překládala jsem pouze tělo textu. Jelikož jsem do překladu nezařadila obrázky, nejsou přeloženy ani popisky u nich.

Druhá část začíná analýzou originálního textu a nastíněním profilu příjemce překladu. Tato analýza velice pomáhá při samotném překladu, protože pokud máme informace o výchozím stylu, autorovi, příjemci, tématu či funkci, můžeme lépe pochopit text samotný a vypracovat překlad. Překladatelské postupy a problémy tvoří samostatnou kapitolu. V této části se snažím nastínit problémy, ke kterým došlo při překladu, a zmiňuji také rozdíly mezi výchozím a cílovým textem. Snažím se postihnout všechny roviny textu a doufám, že jsem toho dosáhla.

Cílem této bakalářské práce je podat překlad, který je obsahově správný, plní odborně sdělnou funkci a je stylisticky přizpůsoben českému prostředí. Dalším cílem je prokázat schopnost analýzy textu, vyvodit z ní důsledky plynoucí pro překlad a prokázat schopnost porovnat originál s překladem.

1. Text překlada

1. *Ekonomická a kulturní úloha rostlin v lidské společnosti*

1.1. Význam rostlin pro člověka

Lidská společnost využívá rostliny k uspokojení různých biologických či kulturních potřeb. Mezi hlavní biologické potřeby patří zajištění stravy, zdraví a obydlí. Ostatní lidské potřeby souvisí s rozličnými kulturními fenomény – náboženskými, magickými, filozofickými či uměleckými. Rostliny se také používají jako symboly či ornamenty pro zdobení domů nebo těla. Zde stojí za zmínku, že mnoho rostlin nabývá ekonomického významu mimo své místo původu.

Co se týče ekonomického významu rostlin, není zapotřebí jej příliš rozvádět. Chceme jen zdůraznit, že kvůli rostlinám byl objeven Nový Svět – hledání koření vedlo k objevení, kolonizaci a dobytí velké části světa známého Evropanům v 16. století. Poté rostliny začaly hrát významnou roli v národních ekonomikách, kterou zastávají dodnes.

Aby člověk hierarchizoval a uspořádal přírodu, klasifikuje nebo seřazuje. Co se týče užitkových rostlin, řadí se podle svého využití. Tato klasifikace se nazývá také antropocentrická. Znamená to, že je to právě člověk, kdo určuje užitečnost či neužitečnost rostliny.

Klasifikace se liší v typech kategorií. My použijeme tu, která je na evropských a amerických univerzitách jednou z nejznámějších.

Vybraná klasifikace se skládá z rostlin kuchyňských, energetických, léčivých, okrasných, rostlin pro průmyslové účely, píce, rostlin majících protierozní význam, aromatických rostlin, rostlin poskytujících koření, gumu, latex, pryskyřice a barviva, dále z ceremoniálních rostlin, rostlin sloužících jako národní symboly a stimulujících rostlin.

2. Způsoby rozšíření rostlinných zdrojů

I když je pravdou, že se rostliny mohou rozšiřovat bez lidské pomoci, a to v některých případech i na velkou vzdálenost, není to nejčastější způsob. Člověk jako prostředek, který slouží k distribuci rostlin, zde hraje a hrál ústřední roli.

Co se týče španělského impéria, existovaly vědecké i nevědecké osobnosti, které byly životně důležité pro rozšiřování rostlin. Některé byly velice slavné a některé neznámé. Rostliny se rozšiřovaly díky iberské conquistě v Americe, a to jak poklidně, tak násilně, dále díky obchodním stezkám, koloniální ekonomické politice a díky vědeckému bádání a výměnám mezi univerzitami a botanickými zahradami, které existovaly v metropoli

a koloniích.

Oblast dnešního Karibiku prozkoumal jako první admirál Kolumbus během svých čtyř cest do Nového Světa a seznámil se s velice bohatou florou. Na jednu stranu poznal tropickou oblast, která má tu nejrůznorodější floru. Na druhou stranu, prvními domorodci, s kterými se seznámil, byli Karibové, tedy kmen, který ovládal ostrovy a sever Jižní Ameriky, stejně jako Karibik. Tito domorodci měli v době objevení velmi vyspělé zemědělství a nabídli objevitelům velké množství plodin. Také objevitelé jihoamerického kontinentu (jako Alonso de Ojeda, Peralonso Niño y Cristóbal, Vicente Yáñez Pinzón a Rodrigo de Bastidas) prozkoumali část dnešní Venezuely, Kolumbie a Panamy. Mezi osobnosti, které tuto oblast kolonizovaly a nabídly široký náhled na floru a faunu, patřil Gonzalo Fernández de Oviedo, který přijel na území dnešní Panamy v roce 1514 jako dozorce na dolech a hutích ve službách Pedrariase Dávily, guvernéra Provincie Zlatá Kastilie (dnešní sever Panamy). V té době (v roce 1513) objevil Vasco Núñez de Balboa Tichý oceán neboli Jižní moře. Již okolo roku 1518 si Balboa přál cestovat směrem na jih Tichým oceánem, ale štěstí přálo Almagrovi, Pizzarovi a Espinosovi, kteří stejně jako on sloužili španělské koruně ve Zlaté Kastilii. Dalšími důležitými osobnostmi první čtvrtiny 16. století jsou, v oblasti Nikaragui a Kostariky, Gil González Dávila a Andrés Niño, který dorazil až do Tehuantepeckého zálivu. Oba dva hledali úžinu, která by spojila oceány. V roce 1513 objevil Juan Ponce de León ostrovy Bimini a Floridu. V roce 1516 Francisco Hernández de Córdoba objevil Yucatán a Campeche, následuje ho Juan de Grijalva, který v roce 1518 sledoval pobřeží až po řeku Pánuco. Roku 1519 Hernán Cortés přijel dobýt Nové Španělsko. Ve stejné době se Francisco de Garay, zastupující guvernér Jamajky, pokouší prozkoumat oblast mezi řekou Pánuco a Floridou a dvakrát se střetává s Cortésovým vojskem, které již dobylo Mexiko, a je nucen se mu podřídit.

V první čtvrtině 16. století byly objeveny rozsáhlé oblasti dnešní Brazílie a Argentiny. Mezi Španěly, kteří se dotkli země dnešní Brazílie, patří Vicente Yáñez Pinzón, Diego de Lepe a Alonso Vélez de Mendoza, kteří v letech 1500 až 1501 dosáhli dokonce území dnešní Argentiny (San Juliánu). Nejvýznamnější portugalští objevitelé jsou bratři Gaspar a Miguel Corte Real, kteří v letech 1500 a 1501 procestovali ostrov Newfoundland, Grónsko a poloostrov Labrador. Dalším je Pedro Álvarez Cabral, který roku 1500 objevil Brazílii. Třetí významnou osobností je Amerigo Vespucci, který v letech 1500 až 1502 podnikl dvě cesty do Jižní Ameriky a dorazil až na nynější ostrovy Malvíny a do Jižní Georgie. Byl přesvědčen, že kontinent objevený Kolumbem není Indie a pojmenoval ho Mundus Novus. V roce 1519 vyrazila ze Sevilly expediční výprava

vedená Fernão de Magalhãesem, objevitelem průlivu, který nese jeho jméno, a prvním námořníkem, který obeplul svět.

Magalhãese doprovázela také další osobnost, která nám, stejně jako Fernández de Oviedo, přináší popis etnografie a přírody. Jedná se o Antonia de Pigafetta, Itala, který sepsal deník o první cestě kolem světa. Ten vyšel italsky (v Milánu roku 1800) a španělsky (1882).

Ne všichni objevitelé a dobyvatelé mysleli na popis přírody Nového Světa, protože hlavním cílem bylo hledání drahých kovů, hlavně zlata. Pouze vláda Filipa II. se však postavila proti silné byrokracii, která bránila rozvoji věd a byla příčinou zaostalosti Španělska v přírodních vědách. Naštěstí měla říše kontrolu nad hlavními cestami v Americe a, směrem na západ přes Tichý oceán, nad východními Indiemi, tedy Filipínami a částí dnešní Polynésie a Melanésie.

V 17. a 18. století se objevuje řada děl, ve kterých cestovatelé a misionáři popisují přírodu. Karel III. pak za svého panování zaštilil výpravu José Celestina Mutise do Nové Granady (Kolumbie), Hipólita Ruize a J. A. Pavóna y Jiménezze do Chile a Peru a Martína Sessého y Lacasty a J. M. Mociñi do Nového Španělska. Bylo by zdlouhavé popisovat renesanci španělské botanické vědy. Zdůrazníme tedy jen to, že tyto expedice daly nový podnět iberoamerické floře, jejímu zanesení a rozšíření mimo Iberoameriku.

Na konci 16. století již naplno fungovaly obchodní stezky mezi El Callao a Acapulkem či mezi Acapulkem a Filipínami. Právě tyto stezky jsou nejdůležitější pro distribuci rostlin napříč Tichým oceánem. Tímto způsobem se různé jihoamerické plodiny dostanou do Nového Španělska a do Asie. Z Asie rostliny zároveň putovaly do Peru a Nového Španělska.

Díky pozemním cestám, které spojovaly Tichý oceán s Atlantickým v Jižní a Střední Americe nebo Mexiku, mohlo španělské impérium postupně vytvořit systém regionálních trhů, na kterých byly k dostání rostlinné produkty z různých částí Ameriky a světa.

S postupem zeměpisného průzkumu se užitečné rostliny postupně přemísťovaly. Například sám Kolumbus se vrátil se vzorky amerických rostlin, jako kakaa, kaučuku, papriky, podzemnice a různých druhů tropického ovoce, stejně jako se vzorky léčivých rostlin, díky čemuž mohla mít Katolická veličenstva povědomí o americké floře.

Mezi prvními přírodovědci, kteří popsali rostliny Nového Světa, vynikají díla Gonzala Fernándezze de Ovieda, který jako první popsal domorodou přírodu. Také Pedro Mártir de Anglería podává výborné informace o rostlinách, které přináší do Evropy.

Iberská kolonizace a conquista umožnila podle slov amerického historika vědy B. Laujera „tu nejrozsáhlejší, nejvýznamnější, nejuniverzálnější a nejdůležitější distribuci ve světových dějinách“. Za méně než padesát let se americká flora dostala do různých částí Evropy, Afriky a Asie. Po Evropě rozšířili americkou floru neoddiskutovatelně Španělé, ale také italští, francouzští, angličtí, holanďtí, turečtí a portugalské obchodníci usnadnili rozšíření do Afriky a Asie.

V 16. století se Středozemní moře stalo důležitým místem pro pohyb rostlin a živočichů, protože se sem přiváží rostliny z Asie a Ameriky. Turkové, kteří ovládali Středozemní moře, se stali dobrými propagátory a obchodníky s přírodními produkty. Proto měla spousta rostlin turecký název nebo turecké názvosloví – například kukuřice se nazývala „turecké žito“ nebo „turecká pšenice“.

Později se sice dalším impulzem pro šíření iberoamerických rostlin stala portugalská a holandská expanze do Afriky a Asie, španělská přítomnost však byla vždy hnací silou rozšíření.

2. Rostliny sloužící k potravě

2.1. Zdroje sacharidů, proteinů a tuků

Nejdůležitější americkou obilovinou je kukuřice setá (*Zea mays*). Mimo její původní kontinent existuje široké množství odrůd. Vedle velkého množství pokrmů, které se z ní dají připravit, má další možnosti využití, která z ní dělají jednu z pro lidstvo nejužitečnějších rostlin. Kukuřičný škrob je velice důležitý pro potravu i průmysl.

Další rostlinou, která tvoří součást jídelníčku mnoha národů, je brambor. Mimo Ameriku existuje spousta jedlých druhů rodu lilek (*Solanum*), nejdůležitějším druhem je však lilek brambor, jinak zvaný také brambor obecný nebo brambor hlíznatý (*Solanum tuberosum*) pocházející z Peru, Bolívie a Chile. Zbytky dužiny se používají jako krmivo pro domácí zvířata. Do Evropy byl dovezen okolo roku 1570 a již před rokem 1600 zde byl široce rozšířen.

Maniok jedlý, kasava či manihot (*Manihot esculenta*) je rostlina ze Střední a Jižní Ameriky, která je široce pěstována kvůli svému moučnatému kořenu.

Povíjnice batátová či batáty (*Ipomoea batatas*) pochází z tropické Ameriky a je další rostlinou široce rozšířenou po celém světě. Tuto rostlinu přivezl do Evropy Kolumbus již při své první plavbě v roce 1492.

Zmíněné čtyři druhy rostlin obsahují škrob, který se využívá k výrobě alkoholických nápojů (ginu, whisky), při zpracování plastů či syntetických vláken,

ke škrobení látek a k výrobě lepidla. Neslouží tedy jen jako potrava, ale jsou důležité také v průmyslu.

Dalším druhem, který se začíná pěstovat v Evropě, Africe a Asii, je maranta třtinová (*Maranta arundinaceae*), antilská rostlina, jejíž kořeny obsahují velké množství mouky, která se využívá jako potrava a k výrobě lepidla.

Z dosny jedlé (*Canna edulis*), rostliny pocházející z vlhkých amerických tropů, se konzumují moučnaté hlízy. Tato rostlina byla rozšířena krátce po druhé světové válce do afrických a asijských zemí.

Merlík čilský neboli quinoa (*Chenopodium quinoa*) je důležitá pseudoobilovina, ze které se konzumují semena bohatá na sacharidy a proteiny. Pochází z andské náhorní plošiny (Ekvádor, Peru a Bolívie) a byla dovezena do Indie a Pákistánu.

Laskavec červenoklasý (*Amaranthus leucocarpus*) a laskavec rozkladitý (*Amaranthus hybridus*) jsou velice oblíbené v Mexiku a Guatemale, laskavec ocasatý (*Amaranthus caudatus*) na andské náhorní plošině. Začínají se pěstovat v Africe a Asii, i když jen ve fázi pokusu.

Mezi rostliny, které slouží jako zdroj rostlinných proteinů a které se pěstují na mnoha místech světa, patří také tykve. Nejdůležitějších druhů je pět: tykev fikolistá (*Cucurbita ficifolia*), tykev obrovská (*C. maxima*), dále *Cucurbita mixta*, *C. moschata* a tykev obecná či tykev turek (*C. pepo*). Všechny patří do rodu tykev (*Cucurbita*). Jeden druh pochází z Jižní Ameriky, ostatní jsou běžné v celé Iberoamerice. Ze dvou druhů se jedí mladé plody jako zelenina. V Evropě a Africe existují různé modifikace – některé obsahují více proteinů, jiné mají semena bohatá na olej.

Fazole (*Phaseolus*) jsou další rostlinou hojně rozšířenou po celém světě. Existuje několik druhů. Všechny jsou bohaté na proteiny, zvláště pak jejich semena. Nejrozšířenějším druhem, který má také nejvíce zemědělských modifikací, je fazol obecný (*Phaseolus vulgaris*), který je již od počátku znám jako výborná potravina, která se snadno uskladňuje na dlouhých cestách. Proto jej Španělé a Portugalci brzy přivezli do Evropy, na Filipíny a do jižní Asie.

Fazol měsíční (*Phaseolus lunatus*) je další druh, který má velké množství barev a velikostí semen. Od 16. století se pěstuje na Filipínách a v 17. století byl přivezen do Afriky.

Třetím druhem, který se pěstuje od Mexika po andskou oblast v Jižní Americe, je fazol šarlatový (*Phaseolus coccineus*). Tato rostlina má jedlé květy, semena, listy i hlízy. V Evropě se pěstuje především jako okrasná rostlina. Do Anglie byla přivezena

v roce 1683.

Naditec (*Prosopis* spp.) je strom pocházející ze suchých oblastí a suchých tropů, který má velké množství druhů vyskytujících se od severního Mexika po Chile a Argentinu. Má semena velice bohatá na proteiny a pěstuje se ve Středomoří, Austrálii a v mnoha afrických zemích.

Podzemnice olejná (*Arachis hypogaea*) je další jihoamerickou plodinou s vysokým obsahem proteinů a jedlých olejů. Od koloniální doby zlidověla i v dalších španělských koloniích a v Evropě. Nyní se pěstuje na mnoha místech světa.

Mezi rostliny produkující jedlé oleje patří také bavlna, podzemnice a kukuřice, o kterých se pojednává v jiných kapitolách. Nyní se zmíníme o rostlinách, jejichž plody produkují oleje, které se užívají pro potravní či průmyslové účely. Je to zaprvé para ořech, plod juvie ztepilé (*Bertholettia excelsa*). Další dva brazilské druhy hrnečnick srdcolistý (*Lecythis ollaria*) a *L. usitata* patří do čeledi hrnečnickovitých (*Lecythidaceae*) a pocházejí z amazonské oblasti. Do Evropy je přivezli Holanďané v roce 1633.

Dalším druhem je ledvinovník západní či kešu (*Anacardium occidentale*), z jehož plodů se dělá víno. Jeho semena se jedí opražená a obsahují velké množství oleje. Pochází z tropické Ameriky a pěstuje se v Indii, Africe a Středomoří.

Ořechovec pekanový (*Carya illinoensis*) patří do čeledi ořešákovitých (*Juglandaceae*), která je charakteristická jedlými semeny. Pekan pochází ze Spojených států a Mexika. Jeho ořechy obsahují velké množství oleje. V jižní Africe a Austrálii je pěstován na plantážích. Také se pěstuje jako okrasná rostlina.

Hruškovec přeladný neboli avokádo (*Persea americana*) má plody s dužinou velice bohatou na olej.

Ze slunečnice roční (*Helianthus annuus*) se extrahuje výborný jedlý olej vhodný pro výrobu margarínu. Také se smíchává s lněným olejem na malbách a používá se jako mazadlo. Pochází ze Spojených států a severního Mexika. Široce se pěstuje v zemích bývalého Sovětského svazu, Bulharsku a Rumunsku.

2.2. Vitamíny a minerály v zelenině a ovoci

Do této kategorie se řadí druhy bohaté na sacharidy, které se však jedí jako zelenina a ne jako zdroj energie. Některé druhy jsou bohaté na oleje a zmínili jsme se o nich již v jiných kapitolách.

Xantoshoma brasiliense, *X. robustum*, *X. sagittifolium* jsou rostliny bohaté na minerály a ceněné jako zelenina na mnoha místech světa. Na začátku 19. století byla tato rostlina rozšířena do Afriky, Oceánie a severovýchodní Asie, dnes patří mezi

pantropické rostliny, a to zvláště první druh.

Lichořeřišnice hlíznatá (*Tropaeolum tuberosum*) je rostlina pocházející z andské oblasti, která byla přivezena do horských oblastí Asie a Evropy.

Arakača jedlá (*Arracacia xanthorryza*) je rostlina s jedlými hlízkami a listy, které se používají jako náhrada petržele. Pěstuje se v Evropě a Asii, pochází z Karibiku, Střední Ameriky a oblastí od Kolumbie po Bolívii.

Melok hlíznatý (*Ullucus tuberosus*) je andská rostlina, která se začíná pěstovat v Evropě a Austrálii.

Šťavel hlíznatý (*Oxalis tuberosus*) nebo také oka je další hlíznatá plodina, která mimo andskou oblast není příliš důležitá. Zasévá se pokusně, stejně jako melok, v Evropě a Austrálii.

Pachyrhizus erosus nebo také jícama je rostlina z čeledi bobovitých (*Fabaceae*, dříve *Leguminosae*) pocházející z Mexika a střední Ameriky, která je pěstovaná v Africe a východní Asii. Konzumují se mladé zelené lusky stejně jako u fazolí.

Čajot (*Sechium edule*) má jedlé hlízy, plody a mladé listy. Je velice ceněn jako zelenina v mnoha zemědělských komunitách v Americe a Africe.

Jednou z nejrozšířenějších rostlin po celém světě je lilek rajče či také rajče jedlé (*Lycopersicon lycopersicum*), rostlina původem z Jižní Ameriky (z oblasti od Ekvádoru po Chile). Již okolo roku 1600 byla široce rozšířena v Evropě. Odrůdy velkých plodů byly přivezeny z Peru přímo do Itálie. Z Evropy se rostlina rozšířila do Oceánie a severovýchodní Asie. V Itálii se ze semen získává jedlý olej. V Anglii a Francii se zpočátku používala jako okrasná rostlina (přezdívalo se jí „jablko lásky“).

Ačkoli je známo, že jsou ostružiníky běžné v mírném pásmu, existuje několik druhů, které jsou rozšířeny až do vyšších poloh střední Ameriky. Některé jsou kříženy s druhy již ceněnými pro své chutné plody. Takové experimenty se dělají v Evropě či Spojených státech. Nejrozšířenějšími druhy jsou *Rubus palmeri*, ostružiník nutkajský (*Rubus parviflorus*) a ostružiník maliník (*Rubus idaeus* var. *strigosus*). Všechny tři druhy rostou v severozápadním Mexiku, poslední druh je rozšířen především do Euroasie a Severní Ameriky.

Mochyně peruánská (*P. peruviana*), močyně pýřitá (*P. pubescens*) a druh močyně *Physalis ixocarpa* byly převezeny do Afriky a východní Asie a jsou velmi oblíbené jako přísady do salátů, ragú a omáček. Stejně jako lilek rajče patří do čeledi lilkovitých (*Solanaceae*).

Mezi rostliny patřící do čeledi nálevníkovitých (*Annonaceae*), které byly rozšířeny

z Iberoameriky na ostatní kontinenty, patří následující druhy: anona šeroplodá či čerimoja (*Annona cherimola*), *Annona diversifolia*, anona ostnitá (*Annona muricata*), anona síťovaná (*Annona reticulata*) a anona šupinatá (*Annona squamosa*). Plody těchto druhů se pěstují v tropech celého světa a jejich vábivá vůně a příjemná chuť je proslavuje při výrobě zmrzlin, šťáv, sladkostí a alkoholických nápojů.

Čeď mučenkovitých (*Passifloraceae*) je další čeledí, která je neméně důležitá, protože zahrnuje různé druhy ovoce se stejným využitím jako ovoce patřící do čeledi nálevníkovitých. Mučenka jedlá či marakuja (*Passiflora edulis*), *Passiflora ligularis*, *P. quadrangularis* známá také jako granadilla, *Passiflora foetida*, *Passiflora biflora* a *P. mollissima* jsou velice ceněné druhy, které se pěstují v tropických oblastech po celém světě.

Hojně pěstovanou rostlinou v Africe a Indii je kvajava hrušková či psidium kvajáva (*Psidium guyava*), která pochází z tropické Ameriky a je velice bohatá na vitamíny a minerály. Konzumuje se jako ovoce, ve sladkostech a studených či alkoholických nápojích.

Střemcha pozdní (*Prunus serotina* var. *capuli*) pochází z mírných oblastí Mexika a Střední Ameriky. Začíná se pěstovat v Asii a Evropě.

Papája obecná či melounová (*Carica papaya*) je další ovoce rozšířené do tropů celého světa. Pochází z tropické Ameriky.

Ananas chocholatý (*Ananas comosus*) pocházející z Paraguaye a Brazílie se v polovině 16. století rychle rozšířil do Afriky a Asie. Kolumbus jej poznal v roce 1493 na ostrově Guadalupe. Nyní se pěstuje ve všech tropických zemích na světě.

Lilek quitský či narančila (*Solanum quitoense*) je ovocná dřevina pocházející ze severních And, od Peru po Kolumbii a Venezuelu. Nyní se rozšiřuje do Austrálie, Jižní Afriky a Spojených států.

Zlatoplod slívový či ikako (*Chrysobalanus icaco*) se začíná rozšiřovat do tropů Asie a Afriky stejně jako předešlý druh.

Pod rizikem, že opomineme mnoho důležitých druhů ovoce amerického původu, zmíníme se nyní o několika druzích zapot, které patří do různých čeledí, jako například *Guttiferae*, *Sapotaceae*, *Rutaceae* a *Ebenaceae*. Do čeledi *Guttiferae* patří rostlina známá jako mamej americká (*Mammea americana*), která pochází z Mexika, severu Jižní Ameriky a Antil. Kolumbus ji uvádí mezi karibským ovocem v roce 1502. Do čeledi zapotovitých (*Sapotaceae*) patří *Pouteria sapota*, zlatolist obecný či kainito (*Chrysophyllum cainito*), zapota obecná (*Manilkara zapota*) a *Pouteria campechiana*. Z čeledi *Rutaceae* sem patří bílá zapota (*Casimiroa edulis*). Do čeledi ebenovitých

(*Ebenaceae*) náleží černá zapota (*Diospyros digyna*).

2.3. Koření a přírodní dochucovadla

Druh bazalky *Ocimum micranthum* roste v amerických tropech a používá se jako koření, ačkoliv její hlavní využití je lékařské.

Smilax aristolochiaefolia, *S. bona-nox*, *S. glauca*, *S. lanceolata*, *S. medica* jsou druhy koření přestupu, známého také jako „sarsaparilla“. Některé pochází z východního a severovýchodního Mexika, další druh pochází z Karibiku, Veracruz a Tamaulipas.

I když se přestup původně užíval na výrobu výluhů a jako prostředek proti syfilis, nyní je využíván převážně jako dochucovadlo. Z mnoha divokých druhů tohoto rodu z čeledi liliovitých (*Liliaceae*), který je původem z amerických tropů a subtropů, se využívají kořeny. Jiné druhy se velice často využívají při výrobě nealkoholických nápojů.

Jako další významné koření a dochucovadlo mnoha pokrmů se používá pimentovník lékařský (*Pimenta dioica*), známý také jako „nové koření“. Odborníci na koření a ochucovadla považují tuto rostlinu kvůli její vůni za zvláštní kombinaci skořice, hřebíčku a muškátového oříšku. Je to jeden z mála druhů, který se mimo Ameriku těžko pěstuje, protože v jiných tropických oblastech světa neplodí. Francisco Hernández jej zaslal do Evropy okolo roku 1566. Na anglickém trhu se objevil v roce 1601.

Paprika roční, paprika setá nebo také paprika dlouhá (*Capsicum annuum*) byla jednou z prvních rostlin, kterou obdržela Královská veličenstva – v roce 1493 jim Kolumbus přinesl ukázkou papriky spolu s bavlnou a kořením (chili). V roce 1548 se již pěstovala v Anglii a okolo roku 1585 na území Moravy, i když se zdá, že již okolo roku 1526 byla známá v Maďarsku. Patří do čeledi lilkovitých (*Solanaceae*) a její rod čítá druhy převážně ze střední Ameriky. Jiný druh pochází převážně z Mezoameriky – roste v některých oblastech Mexika a ve střední Americe. Přidává se jako koření do různých evropských, asijských, afrických a latinskoamerických jídel a kromě tohoto kulinařského využití se její semínka, která obsahují esenciální oleje, využívají v potravinářském průmyslu k dochucení dalších produktů. Obsahuje také velké množství vitamínu C.

Světovou důležitost dochucujících látek velice dobře dokládá vanilka, rostlina z čeledi vstavačovitých (*Orchidaceae*), která se všestranně využívá při přípravě nápojů a jídel. Hlavní obsahovou látkou je vanilin. Nyní se pěstuje na mnoha ostrovech Indického oceánu, v Ugandě a na Tahiti. Existují dva obchodně důležité druhy, a to vanilka pravá (*Vanilla planifolia*) a vanilka velkokvětá (*Vanilla pompona*). V roce 1819 byla dovezena na Jávu a o něco později do Afriky a na ostrovy Indického oceánu. Pochází z amerických tropů.

Silovoň obecný (*Dipteryx odorata*) patří do čeledi bobovitých (*Fabaceae*, dříve *Leguminosae*) a díky své vůni a chuti velice podobné vanilce se využívá jako ochucovadlo tabáků, likérů a sladkostí. Hlavní obsahovou látkou je kumarin. Roste ve Venezuele, Kolumbii a Brazílii. Po druhé světové válce byly tonkové boby i vanilka nahrazeny umělým vanilinem a zájem o ně poklesl. Nyní však poptávka na světovém trhu opět stoupá.

Litsea glaucescens náleží do čeledi vavřínovitých (*Lauraceae*), do rodu *Litsea*. Z tohoto rodu rostlin s voňavými listy jsou v Mexiku a Guatemale velice populární tři druhy, které se využívají k aromatizování pokrmů a nealkoholických nápojů.

2.4. Stimulující rostliny – k pití, žvýkání a kouření

Jeden z nejlahodnějších nápojů pocházejících z tropické Ameriky je kakao (připravující se z kakaovníku pravého – *Theobroma cacao*), které se stalo v Evropě rychle velice oblíbeným. Již v 16. století byl kakaovník dovezen na Kanárské ostrovy a Filipíny a nyní se pěstuje v Africe a Brazílii. Další dva druhy, které se používají k přípravě povzbuzujících a alkoholických nápojů, sladkostí, zmrzlin a dortů, jsou *Theobroma angustifolium*, který je pěstován od Chiapasu po střední Ameriku, a kakaovník peruánský (*Theobroma bicolor*), který pochází z tropické Ameriky. Tyto druhy mají nízký obsah kofeinu a vyšší obsah theobrominu.

Čokoláda, či kakao, byla do Evropy přivezena v roce 1526, poté, co ji o 7 let dříve objevil Cortés v jihovýchodním Mexiku a až do roku 1828 nebyla příliš oblíbená jako nápoj. Dříve se konzumovala jen málo, pili ji jen Španělé či Portugalci, kteří tak sledovali americkou tradici. Od roku 1879 je již známá jemná čokoládová hmota.

Plod a semena kakaovníku jsou bohaté především na oleje, které jsou důležité jak v průmyslu, tak ve výživě. Jako povzbuzující nápoj je čokoláda známá již od španělské conquisty. Pila se ve Španělsku, odkud se rozšířila do Francie, Portugalska a Itálie. Francouzi ji poté v letech 1650 až 1657 přivezli do Anglie. Čokoláda se používá také pro dochucení likérů, dortů, zmrzlin a dalších pochutin. Obsahuje malé množství kofeinu.

Jedním z amerických stimulantů velice oblíbeným v Jižní Americe je maté. Ačkoliv se na přípravu tohoto nápoje používá několik druhů rodu cesmín (*Ilex*), nejvýznamnějším druhem je cesmína paraguayská (*Ilex paraguayensis*), která pochází z horských oblastí jižní Brazílie, Paraguaye, Uruguaye a severní Argentiny. Obsahuje jedno procento kofeinu a patří do čeledi cesmínovitých (*Aquifoliaceae*).

Casina je dalším nápojem konzumovaným převážně ve Spojených státech a méně pak v Mexiku, kde je známý jako yape. Náleží stejně jako maté do rodu cesmín

a botanický název rostliny je *Ilex vomitoria*. Nejprve se na slunci suší listy a výhonky, ze kterých se později připravuje čaj. Obsahuje malé množství kofeinu. Přidává se do colových nápojů.

Dalším povzbuzujícím nápojem velice oblíbeným v Brazílii je guarana. Rostlina pochází z povodí Amazonky a patří do čeledi mýdelníkovitých (*Sapindaceae*). Její botanický název je paulinie nápojná (*Paullinia cupana*) a konzumuje se buď ve formě studeného nápoje, nebo se mísí s moukou z manioku. Uskladňuje se suchý prášek, stejně jako sušené rozdrčené plody. Pěstuje se v Brazílii a některých částech Afriky. Obsahuje mezi čtyřmi až šesti procenty kofeinu.

Mezi brazilské povzbuzující nápoje patří kromě guarany také yoco. Pije se v Kolumbii, Venezuele, Brazílii, Peru a Ekvádoru a získává se z dalšího druhu rodu *Paullinia*, z rostliny *Paullinia yoco*. Obsahuje mezi třemi až šesti procenty kofeinu, oproti kávě, která má 30-40 %.

Mezi alkoholické nápoje patří chicha, která se konzumuje v široké oblasti od Guatemaly a Chiapasu až po Jižní Ameriku. Vyrábí se fermentací z kukuřice a také ze semínek merlíku chilského (*Chenopodium quinoa*).

Alkoholické nápoje se vyrábějí také z manioku a bramboru. Z první rostliny se fermentací získává víno nebo pivo, které jsou běžné v Kolumbii, Venezuele nebo Brazílii a oblíbené mezi africkými a asijskými kmeny. Z bramboru se vyrábí alkohol destilací a může se použít pro zesílení vína nebo jiných typů likérů, zvláště vodky.

Pulque je nápoj vyráběný z rostlin nazývaných „maguey pulquero“, které patří do rodu agáve (*Agave*). Mezi nejběžnější druhy patří *Agave atrovirens*, *Agave salmiana* a *Agave mapisaga*, které produkují aguamiel (medovou vodu), tedy látku, ze které se po fermentaci vyrábí pulque. Z dalších druhů rodu agáve se vyrábějí slavné mexické nápoje mezcal a tequila. Mezi druhy, ze kterých se vyrábí mezcal patří *Agave subtilis*, *Agave longisejala* či *Agave yaquina*. Co se týče druhů agáve, které slouží pro výrobu tequil, je třeba zmínit *Agave tequilana* (známou také pod názvem Weberova modrá agáve) a *Agave cupreata*. Sotol je nápoj získávaný z rostliny *Dasylirion palmeri*, *D. simplex* a *D. texanum*. Nápoj se získává z jádra dřeva či středové části kmene a destiluje se, stejně jako předešlé dva nápoje.

Mezi žvýkací rostliny patří mnoho rostlin, které mají léčivé účinky, pokud se užívají v přiměřené dávce. Mají však zvýšený obsah aktivních složek, které je umožňují zařadit mezi halucinogenní rostliny.

Nejprve krátce popíšeme koku, což je jihoamerická rostlina kokainovníku pravého

(*Erythroxylum coca*) a zdroj alkaloidu kokainu. Tento druh je nejužívanějším, ale existují také jiné druhy, které obsahují velké množství psychoaktivních látek. Koka roste ve vlhkých tropech andské oblasti. Oblíbenou se stala v 18. století, i když se žvýkala nebo užívala jako odvar již v předkolumbovském období.

Slavný francouzský botanik Joseph de Jussieu byl prvním člověkem, který zkoumal koku v jejím přirozeném místě výskytu, tedy v bolivijských džunglích. Koka byla dovezena do Evropy v 17. století, i když byla objevena Pizzarem již roku 1553. V roce 1860 byl z listů izolován kokain. Pokud se zmiňujeme o vlastnostech koky, myslíme tím její lékařský či kulturní význam pro indiánské spotřebitele, což je téma, o kterém široce pojednávají specializované práce lékařů, antropologů a botaniků.

Další žvýkací a halucinogenní rostlinou, která má jak lékařský tak kulturní význam, je peyotl neboli ježunka Williamsova (*Lophophora williamsi*). Tento mexický kaktus prostudovaný mnoha badateli světové úrovně se užívá v psychiatrii a žvýká se při slavnostních účelech mnoha etnickými skupinami na severozápadě Mexika a jihozápadě Spojených států. Jeho hlavní aktivní látkou je alkaloid meskalin. Jedí se části kaktusu.

Turbina corymbosa je popínavá rostlina z čeledi povíjnice batátové, tedy z čeledi svlačcovitých (*Convolvulaceae*). Konzumují se semena, a to buď rozemletá, nebo se žvýkají, i když je toto využití méně časté. Hlavní obsahové látky jsou deriváty kyseliny lysergové. Využívá se jak v tradičním tak institucionálním lékařství stejně jako ostatní žvýkací rostliny. Všechny halucinogenní rostliny mají tedy význam v moderním lékařství.

Užívané druhy durmanu jsou durman neškodný (*Datura innoxia*) a durman obecný (*D. stramonium*). Mohou se jíst semena rozemletá ve vodě, i když se občas připravuje odvar z listů a kořene. U jiných indiánských kmenů se žvýkají listy a semena. Hlavní účinnou látkou je hyosciamin a skopolamin. Tyto drogy jsou vysoce jedovaté a jejich uživatelé musí postupovat velice obezřetně, než je požijí.

Další rod, který je velice podobný rodu durmanu, je rod rostlin *Brugmansia*. Rostliny jsou známé také pod názvem „andělské trumpety“. Jsou většinou velice jedovaté a rostou ve vyšších polohách Jižní Ameriky. U těch, kteří nejsou kulturně připraveni k jejich užívání, způsobují vážné fyzické i mentální problémy. Jedí se především semena, i když se občas užívá odvar připravený z listů a květů. Hlavními alkaloidy obsaženými v této rostlině jsou skopolamin, meteloidin, atropin a další tropanové alkaloidy. Jak rod durmanu (*Datura*) tak rod *Brugmansia* patří do čeledi lilkovitých (*Solanaceae*).

Caapi, ayahuasca, yajé patří do čeledi *Malpighiaceae*, do rodu *Banisteriopsis*. Z její

kůry se připravuje nálev, nebo se žvýká, také se může šňupat nebo inhalovat. Ve skutečnosti je ayahuasca nápoj, který se skládá z několika psychotropních rostlin (*Banisteriopsis caapi* a *B. inebrians*). Označení ayahuasca pro pojmenování těchto druhů rostlin je neobvyklé a nesprávné. Totéž lze říci také o dalších názvech, které se bez rozdílu užívají jak pro pojmenování směsi rostlin, která se připravuje a konzumuje jako odvar, tak příležitostně pro pojmenování rostlin rodu *Banisteriopsis*. Další druhy ayahuascy, caapi či yajé, které se používají při její výrobě, jsou *Mascagnia glandulifera*, *M. psilophylla*, *Banisteriopsis quitensis*, *Terapteris methystica* a *T. Mucronata*, *Psychotria carthaginensis*, *P. viridis*, *Brugmansia suaveolens*, *B. chiricaspi*, *B. Grandiflora*, tabák (*Nicotiana tabacum*), *Malvetia tamaquarina*, *Telostachya lanceolata*, *Calathea veitchiana*, *Alternanthera lehmannii*, *Lygodium venustum* a *Lomariopsis japurensis*, *Phrygylanthus eugenoides*, *Occimum micranthum* a neznámé druhy rodu *Tabernaemontana*, *Iresine*, šáchor (*Cyperus*), *Opuntia*, *Epiphillum* a *Clusia*. Šamani různých etnik žijících v povodí Amazonky nebo na tichomořském pobřeží na severozápadu Jižní Ameriky (Kolumbie, Ekvádor) nazývají tuto směs velkým lékem. Jejimi hlavními aktivními látkami jsou harmalin a harmin.

Rostliny zmíněné v předchozím odstavci jsou běžně popisované, ale existuje také mnoho špatně popsanych či neidentifikovaných rostlin. Chybí tedy více studií o různých druzích ayahuascy, které se liší u jednotlivých kmenů jihoamerických indiánů. Velice komplexní pohled na užívání halucinogenů v Latinské Americe nabízí dílo Schultese a Hoffmana *Rostliny bohů*¹.

Jedna z povzbuzujících rostlin, která má v dnešním světě velký význam, je tabák, další rostlina z čeledi lilkovitých (*Solanaceae*), rodu tabák (*Nicotiana*). Tato rostlina byla pojmenovaná Carlem von Linnéem na počest francouzského velvyslance v Portugalsku, Jeana Nicota, který přivezl tabák do Francie v letech 1560 a 1579. Ačkoliv existují různé druhy tohoto rodu, které se užívají ke kouření a žvýkání, pouze dva druhy se rozšířily do zbytku světa – tabák selský (*Nicotiana rustica*) a tabák virginský (*N. tabacum*). První druh zaslal roku 1558 Francisco Hernández králi Filipu II. a chválil jeho léčebné schopnosti. V 16. století dorazil do Evropy také druhý druh, tedy tabák virginský, který je nejběžněji rostoucím druhem na celém světě. Původ obou druhů je velmi nejasný, stejně tak se neví, kde se začaly pěstovat, ale v případě tabáku selského poukazují archeologické, botanické a antropologické nálezy na střední oblast And v Ekvádoru, Peru a Bolívii. Tabák

¹ SCHULTES, Richard Evans; HOFMANN, Albert. *Rostliny bohů : Magická síla psychoaktivních rostlin*. 2. Praha : Volvox Globator, 2000. 208 s.

virginský můžeme najít v celé tropické Americe a přisuzuje se mu jihoamerický původ.

Z počátku se rozšířilo pěstování tabáku selského, ale dnes je nejpěstovanějším druhem tabák virginský. Tabák v současnosti umožňuje širokou rozmanitost a jeho využití je zaměřeno na výrobu různých typů cigaret či doutníků, kde barva a vůně hrají velice důležitou roli. Také se využívají jeho insekticidní účinky.

Praktika kouření se započala mezi původními obyvateli Ameriky, kteří vdechovali kouř ze spálených listů, nebo rostlinu žvýkali. V Evropě se začalo kouřit okolo roku 1586. Ve Francii se tabák šňupal a v Anglii kouřil pomocí dýmky.

3. Léčivé rostliny

3.1. Jejich ekonomický, politický a společenský význam

Pro studium léčivých rostlin platí totéž jako pro studium užitkových rostlin – jedná se o velice rozsáhlé skupiny, protože jak zdraví, tak výživa jsou zajišťovány velkým množstvím rostlin. Světový přínos Iberoameriky je tedy velice významný.

Než stručně popíšeme některé latinskoamerické rostliny, musíme připomenout práci sevillského lékaře z 16. století Nicoláse Monardese, který byl prvním badatelem a pěstovatelem pestrého množství amerických léčivých rostlin. Vypracovával lékařské zprávy svých pacientů, zatímco jim v podobě nálevu, čaje, mastí či obkladů podával listy, kořeny či jiné části rostlin využívaných v lékařství. Rovněž zaséval rostliny ve své botanické zahrádce, kterou si udělal u sebe doma. Ačkoliv nikdy nebyl v Americe, znal Monardes léčivé rostliny lépe než mnoho jeho krajanů kolonizátorů a průzkumníků. Zde je důležité zmínit, že v Seville žili bohatí obchodníci, kteří obchodovali s americkými produkty přivezenými obchodními flotilami. Právě tito Sevillané, kteří obchodovali s evropskými, tureckými a arabskými ekvivalenty, později významně přispěli k distribuci americké flotily. Pokud se vrátíme k Monardesovi, můžeme říct, že popsal velké množství léčivých rostlin, jako například povíjnicí počistivou, kopál, kurbaril, guajak léčivý, kvajávu, ambroň, přestup, pleskanku mexickou, pimentovník, kasii obecnou a další.

Nyní pomíneme spoustu významných a světově proslulých rostlin a dále uvedeme příklady rostlin, které jsou považovány za zvláště důležité kvůli svému ekonomickému, politickému nebo společenskému významu v iberoamerické historii.

Nejprve se zmíníme o hlavěnce dávivé (*Cephaelis ipecacuantha*), slavné rostlině, která ve svých kořenech a oddencích obsahuje alkaloid emetin. Je to keř pocházející z povodí Amazonky. V roce 1776 se výslovně zažádalo o sesbírání hlavěnky pro sbírku Muzea či Kabinetu přírodních věd v Madridu (*Museo o Gabinete de Historia Natural en*

Madrid). Jeho ředitel Pedro Francisco Dávila projevil o tuto rostlinu veliký zájem. Význam této rostliny znovuobjevil během 18. století anglický pirát a chirurg Thomas Dover, který ji požíval v prášku proti trávicím infekcím. V současné době se využívá jako emetikum, při léčbě amébní úplavice, jako lék sloužící k odkašlávání a někdy také jako projímadlo. V některých případech se užívá jiný druh pocházející z nízkých poloh tropické střední Ameriky a Jižní Ameriky, a to *Cephaelis acuminata*.

Povíjnice počistivá či jalapa počistivá (*Ipomoea purga*), je popínavá rostlina pocházející z Mexika a Střední Ameriky. Poté, co byla přivezena do Evropy v 16. století, ohromila svou pročišťující a projímací schopností, kterou poskytuje pryskyřice obsažená v kořenech. V 18. století figurovala také tato rostlina na seznamu speciálních objednávek Muzea přírodních věd, o což se velice zajímal král Karel III. V letech 1730-1731 anglický lékař William Houstoun poslal rostliny z Jamajky, Campeche a Veracruzu siru Sloanovi a přemístil se do Japy ve Veracruzu, aby našel slavnou čistící rostlinu zvanou „raíz de Japa“ (tedy kořen z Japy). Protože neměl povolení jít hledat tuto rostlinu, pověřil jednoho z domorodců, aby mu koupil čtyři kořeny, které tajně poslal na Jamajku. Do Londýna později zaslal vzorky rostliny, semínka a náčrt.

Chilská rostlina, která při svém rozšiřování do Evropy nebo do jiných částí světa nezpůsobila žádné konflikty, je boldovník pravý (*Peumus boldus*), druh náležící do čeledi široce rozšířené do tropických oblastí na celém světě. Toto je však jediný americký druh, kterému se daří také v mírných podmínkách. Pěstuje se v mnoha částech světa a užívá se k léčení zažívacích potíží a k léčbě onemocnění jater. Kůra je bohatá na třísloviny a používá se k vydělávání kůží a barvení vláken.

Guajak léčivý (*Guaiacum officinale*) a *Guaiacum sanctum* jsou dva důležité druhy guajaku používané v lékařství. Obsahují pryskyřice, které slouží k léčbě syfilis a revmatu, jako projímadlo a stimulant. První druh pochází z Karibiku, Panamy a severu Jižní Ameriky, druhý druh z jižní Floridy, Mexika a oblasti Karibiku. Jeho užitečnost v léčbě syfilis a také dřeva, které je jedním z nejtvrdějších mezi americkými stromy, z něj učinily rostlinu velice ceněnou také v ostatních zemích. Do Španělska byl dovezen v roce 1508.

Další rostlinou je kvasie hořká či hořkoň obecná (*Quassia amara*). Další kvasie pochází z jamajského druhu *Picramnia excelsa*. Oba druhy náleží do čeledi simarubovitých (*Simaroubaceae*), pocházejí z karibské oblasti a severu Jižní Ameriky a produkují hořkou pryskyřici používanou jako tonikum, antihelmintikum, insekticid a někdy k léčbě zažívacích potíží a malárie. Dřevo druhu *Q. amara* je velice tvrdé a lesklé. Pěstuje se v západní Africe.

Merlík vonný neboli hrozniček (*Chenopodium ambrosioides*) produkuje esenciální oleje používané jako koření a v medicíně. Mezi důležité obsahové látky patří askaridol, což je silné antihelmintikum. Pochází z Iberoameriky a je rozšířen od Bolívie a Peru až po Mexiko. Pěstuje se na mnoha místech Evropy a Spojených států.

Mezi rostliny s insekticidními účinky patří mnoho druhů rodu *Lonchocarpus*, který pochází z tropické Ameriky. Znamé jsou především *Lonchocarpus nicou*, *L. urucu* a *L. utilis*, které jsou bohaté na rotenon, látku s insekticidními schopnostmi. V posledních letech se hledají rostliny s insekticidními účinky kvůli vážným intoxikacím, které jsou způsobeny mnoha chemickými produkty. K tomuto tématu se vrátíme na stranách 97 a 99.

3.2. Chinovník a kurare

Chinovník je další léčivou rostlinou, která vyvolala v Evropě a později i v ostatních částech světa obrovské nadšení. Horečky způsobené malárií byly velkou pohromou pro mnohé oblasti lidské společnosti a tento druh tropických stromů z Jižní Ameriky byl a stále je lékem na toto hrozné onemocnění. Zde můžeme zmínit, že již na počátku iberské kolonizace a conquisty chinovník upoutal pozornost mnoha lidí – existují velice obsáhlé informace o jeho hledání, využití a politickém, ekonomickém a vědeckém zájmu. Patří do čeledi mořenovitých (*Rubiaceae*) a do Evropy byl přivezen v roce 1640, i když zprávy o něm pocházejí již z období dobytí Peru. Jezuitští misionáři tuto rostlinu využívali již od počátku 17. století, proto je také známá mimo jiné jako „jezuitská kůra“. Okolo roku 1633 jeden kněz, otec Calancha, uvádí v *Crónicas de San Agustín* (Kronice Svatého Augusta), že se v oblasti Loxa (Loja) nachází strom hořkého dřeva a skořicové barvy, který zázračně léčí. Další verze – a zároveň ta nejrozšířenější – o významu a oblíbenosti chinovníku vypráví o hraběnce z Chinchónu, manželce místokrále v Peru, která onemocněla malárií. Když se o její nemoci dozvěděl velvyslanec Lojy, zaslal jí balíček chinovníkové kůry, díky které se uzdravila. Odtud pochází označení „polvos de la condesa“ (hraběncin prášek), jak se nazýval lék připravený z umleté kůry. Stalo se to roku 1638.

V tomto období dějin jsou však opravdu jistá jen dvě data, a to roky 1640 a 1633. Nicméně strom se zázračnou kúrou ještě znám nebyl. V druhé polovině 17. století onemocnělo malárií mnoho evropských osobností (mezi nejvýznamnější patří kardinál Lugo, osoba velice blízká papeži Inocenci X., arcibévoda Leopold Rakouský a syn Ludvíka XIV.), což bylo v mnoha zemích podnětem k vydání knih o lékařském významu do té doby záhadného chinovníku.

Zájem o chinovník vzrostl také ve Španělsku a již v roce 1700 se objevily snahy

najít tento strom. V roce 1735 poslala Francouzská akademie věd vědce de la Condamine změřit zeměpisný rovník a prozkoumat rovníkovou oblast. Ve stejné výpravě cestoval také jeden botanik slavné dynastie Jussieu. Mimo jiné se měl zabývat objevením místa a prozkoumáním stromu chinovníku. Podrobné informace o této části historie jsou v jiných publikacích, pouze zde podotkneme, že slavný strom chinovníku byl nakonec objeven v roce 1739 v Zaramě v oblasti Loja v Ekvádoru. Výborný a obsáhlý popis významu chinovníku pro Španělské království, který vedl ke vzkříšení španělské botaniky v 18. století, se nachází v knize A. R. Steele *Flowers for the king*².

Další osobností, která byla významná pro studium chinovníku a pro dobu, kdy španělská botanika zaujímala přední místo, je José Celestino Mutis, slavný španělský vědec, první botanik a astronom výpravy do království Nové Granady. Mezi jeho cíle bylo botanicky popsat chinovník a najít další místa, kde roste. V roce 1764 zaslal vzorky z Loje Linnému, ale v roce 1772 objevil další druh poblíž Bogoty. Tento objev umožnil Mutisovi velkou úsporu času a peněz, protože chinovník zaslal přes Cartagenu a Karibik, místo přes peruánské a ekvádorské tichomořské pobřeží. První druh, který v roce 1742 popsal Linné, byl chinovník lékařský (*Cinchona officinalis*). Mezi druhy, které popisují Ruiz a Pavón, slavní botanici Královské expedice do Peru a Chile v letech 1777 až 1788, patří *Cinchona lanceolata* a *C. ovata*, *C. micrantha*, *C. purpurea*, *C. hirsuta*, *C. magnifolia* a *C. fusca*. Tyto druhy jsou detailně popsány v díle Ruize z roku 1792 – ve slavném díle *Quinología*, které je velice významné pro poznání chinovníku. Také Mutis píše a popisuje nové druhy rodu chinovníku, jako jsou *C. lancifolia*, *C. oblongifolia*, *C. cordifolia* a *C. ovalifolia*, tedy alespoň podle údajů z jeho díla *Arcano de la quina* (1793-1794). V roce 1792 ho vydal pod jiným názvem. Starostí Ruize a Mutise bylo získat intelektuální slávu pro Španělsko, odtud pramení naléhavost vydávat díla. Francouzi, Holanďané a Angličané totiž usilovali o ovládnutí literatury a obchodu s chinovníkem.

Necháme teď stranou vyprávění o hledání nových druhů, izolování aktivních složek a lékařském výzkumu, které pokračovaly v průběhu celého 19. a 20. století.

Tak velký zájem o chinovník je způsoben jednou z jeho hlavních aktivních složek (chininem), která zatím nemohla být nahrazena žádným uměle vyrobeným produktem. Patří do skupiny léčivých rostlin s velkým aktuálním významem, protože informace o malárii od Světové zdravotnické organizace OSN nejsou příliš povzbudivé – nemoc se

² STEELE, Arthur Robert. *Flowers for the king : The Expedition of Ruiz and Pavon and the Flora of Peru*. Durham, North Carolina : Duke University Press, 1964. xv, 378, ilus.

nedaří zastavit ani přes úspěchy lékařské chemie a způsobuje stále mnoho úmrtí.

Chinovník je rozšířen od Kostariky po Bolívii. Různé druhy se používají jako prostředek proti horečce, tonikum, antiseptikum při poruchách srdečního rytmu, stejně jako při revmatickém onemocnění a nachlazení, svalových křečích a nevolnosti. Mezi jeho nejdůležitější alkaloidy patří chinin, chinidin, třísloviny a kyselina chinová.

Závěrem lze říci, že chinovník a kaučukovník jsou rostliny, které se dokonce někdy kradly, aby byly zaslány k pěstování do evropských botanických zahrad nebo do anglických a holandských kolonií v Asii. Sice uvádíme, že se kradly, ale vždy byla na zásilce známka a semínka těchto dvou rostlin se tam vkládaly potají, aby se v případě amerických národů vyhnulo celníci a v koloniální době povolením. Nyní se pěstuje v Indii, na Jávě, ve východní Africe a na severu Nové Guiney.

Kurare je velice široký pojem zahrnující různé druhy jedovatých rostlin, ze kterých se získává jed nesoucí jméno kurare, jež má v přiměřených dávkách léčivé účinky. Mezi nejběžnější druhy patří *Chondrodendron toxiciferum* z čeledi chebulovitých (*Menispermaceae*) a *Strychnos guianensis*. První druh roste v oblasti od kostarických pralesů po Brazílii. Druhý druh je omezen na oblast Brazílie, Venezuely a Guayán. Stejně jako tomu bylo u chinovníku, o jeho léčivých účincích se toho vědělo málo a rostlina byla popsána až v 19. století. Pro výrobu jedu kurare se užívají také další rostliny z čeledi chebulovitých a bobovitých. Mezi hlavní aktivní složky těchto rostlin patří alkaloidy d-tubokurarin, toxiferin a kuranin. V lékařství se využívá pro uvolnění svalů při spastické paralýze, proti roztroušené skleróze, při dědičném tanci Svatého Víta a při Parkinsonově chorobě.

4. Průmyslové a okrasné rostliny

4.1. Jejich lesní a papírenský význam

V současnosti, i přes velký rozvoj vědy a průmyslu, závisí lidská společnost více než jindy na rostlinách. Paradoxně však právě v této době, kdy potřebujeme rostliny více, abychom pokryli různé potřeby, více ničíme přírodu. Dále představíme některá využití rostlin, bez kterých by lidská společnost nedosáhla dnešního intelektuálního či ekonomického rozvoje.

Za nejdůležitější pokládáme lesnický význam iberoamerických rostlin. Proto začneme upřesněním, že existují dva typy dřeva. Stromy poskytující měkké dřevo patří většinou mezi nahosemenné (*Gymnospermae*), mezi kterými jsou nejčastější jehličnany. Ty se nacházejí především v mírných oblastech a ve vyšších oblastech tropů. Lesy tvrdých

dřevin jsou tvořeny krytosemennými (*Angiospermae*), což jsou třídy rostlin s květy a listy různých tvarů a ojedinele s šupinami nebo jehlicemi, což charakterizuje také listí jehličnanů. Na druhou stranu mají tyto dvě velké skupiny rostlin velice odlišnou anatomickou strukturu, což znamená, že jejich buňky mají rozdílný tvar, velikost i funkce.

Všechny buňky obsahují v základě dva typy obsahových látek: celulózu a lignin. Obecně lze říci, že měkká dřeva mají jednodušší strukturu než tvrdá dřeva. Nyní se podíváme na jejich využití.

Dřevo slouží v první řadě k topení jako dříví či uhlí, na překližku, desky, brikety, nábytek, hudební nástroje, lodě, tužky atd. Mnoho zboží se stále dělá ze dřeva, protože pro spoustu lidí je tento rostlinný materiál nositelem krásy a kvality, které ostatní přírodní nebo umělé materiály nemají. Využití dřeva k výrobě papíru je bezpochyby jedním z nejdůležitějších technologických úspěchů v historii lidstva. Různé typy papíru závisí na druhu použitého dřeva a, jak jsme již krátce viděli, anatomické a chemické vlastnosti dřeva jsou rozhodující pro typ vyrobeného papíru. Vývoj civilizace je těsně spjat s výrobou a poptávkou po papíru, nicméně se stále objevují jeho další využití, z toho některé velice užitečné.

Přínos Iberoameriky byl a je hlavně v dodávce tvrdého dřeva, ačkoliv horské oblasti Mexika a Střední Ameriky jsou bohaté na borové lesy, kde se mnoho druhů rodu borovic (*Pinus*) využívá k výrobě papíru, překližky, desek, pilin a dalšího. *Pinus oocarpa* a borovice karibská (*Pinus caribaea*) jsou široce pěstované na mnoha místech Asie a Afriky. Další druhy jsou velice oblíbené v Evropě a byly využívány již od koloniálního období ke stavbě lodí, k výrobě nábytku, ke spalování atd. Mezi vzácná dřeva, která upoutala pozornost Evropanů, patří mahagon (*Swietenia*), cedr (*Cedrela*), kreveň obecná či brasiletto (*Haematoxylon*), *Dalbergia* a *Tabebuia*. V Jižní Americe se nacházejí lesy blahočetu (*Araucaria*), dalšího jehličnanu, tedy měkkého a hladkého dřeva. Mezi tvrdými dřevy vynikají *Ocotea* a *Nectandra*, patřící do řádu vavřínotvarých (*Laurales*), *Schinopsis* a dalších 40 až 50 jihoamerických druhů hojně pěstovaných v různých částech světa. Přínos iberoamerických stromů do lesního vývoje za účelem průmyslového využití nebo pro biologické a přírodní rezervace je tak široký, že je možné naznačit jen krátkou perspektivu. Zbývá jen říci, že v určité době kontrolovalo španělské a portugalské impérium obchod se dřevem – existuje několik dokumentů, které upevňují či potvrzují význam lesů a pralesů pro království Pyrenejského poloostrova.

4.2. Vlákna

Vlákna vznikají především v pericyklu nebo sekundárním floému, i když mohou být nalezena také v listech a plodech. Existují sice různé typy, my však soustředíme zvláštní pozornost na ty, které se využívají v textilnictví a provaznictví. U textilních vláken rozeznáváme tři druhy: povrchová, měkká a tvrdá vlákna.

Povrchová vlákna jsou zastoupena bavlníkem, rostlinou z rodu bavlníku (*Gossypium*), která je rozšířena po celém světě. V Americe existují důkazy o jeho pěstování již od předkolumbovského období. Kolumbus jej spatřil na několika ostrovech Karibiku, například na Dominice, Española a Trinidadu. Kromě toho byl hojně pěstován středoamerickými a andskými národy. Americké druhy jsou velice ceněné, a proto byly dovezeny do různých částí světa, především do jihozápadní Asie a do Afriky – takzvaná egyptská bavlna, hojně pěstovaná v povodí Nilu, pochází ze střední Ameriky a je vyšlechtěna z bavlníku barbadoského (*Gossypium barbadense*) a bavlníku keřovitého (*G. peruvianum*). Bavlník chlupatý (*Gossypium hirsutum*) je pěstován indiánskými kulturami ve Střední Americe a Andách. Barva a lesk iberoamerických bavlníků z nich dělají jeden z nejdůležitějších rostlinných produktů koloniálního a současného obchodu. Jak Španělsko, tak Portugalsko vděčí svému ekonomickému rozvoji rostlinám produkujícím vlákna – stačí se podívat na koloniální statistiky, abychom si udělali představu o množství produktů, se kterými bylo obchodováno.

Existují další druhy z čeledi slézovitých (*Malvaceae*), která zahrnuje spoustu druhů produkujících vlákna a která se hojně vyskytuje v amerických tropech. Mezi měkkými vlákny stojí za zmínku *Hibiscus tiliaceus* a vlákeň kosolistá (*Sida rhombifolia*). Tyto rostliny jsou často používané v provaznictví a především pro výrobu pytlů, ve kterých se uchovává káva nebo cukr.

Z tvrdých vláken jsou významná vlákna agáve, zvláště henequén (z rostliny *Agave fourcroydes*), sisal (z rostliny agáve sisalová (*Agave sisalana*), dále *Agave heteracantha* a *Agave lecheguilla*).

Agáve sisalová je jednou z hlavních plodin pěstovaných v Africe, a to především v Tanzánii, Keni, Angole, Mozambiku a Madagaskaru. Angličtí návštěvníci dovezli rostlinu z Belize a Yukatánu do Kew, nebo přímo do anglických kolonií v letech 1836-1842, kdy sisalové vlákno upoutalo pozornost světa.

Jak sisal, tak henequén jsou vlákna, která se velmi často využívají v provaznictví, pro výrobu koberců, pytlů, obalových materiálů a jako zdroje steroidů, ze kterých se získává kortison a antikoncepční látky.

Mezi dutými vlákny je velice oblíbené vlákno stromu kapok neboli vlnovce pětimužného (*Ceiba pentandra*), tedy americké rostliny, která se pěstuje na východním pobřeží Afriky či v Indonésii. Také je oblíbené vlákno piassavy získávané ze dvou jihoamerických palm, *Attalea funifera* a *Leopoldinia piassaba*. Pro výrobu klobouků se používá *Carludovica palmata*. Ačkoliv jsou tyto výrobky známé jako panamské klobouky, hlavní centra výroby jsou Ekvádor a Kolumbie. Rostlina, ze které se vyrábějí, je sice podobná palmám, nepatří však do této čeledi.

Amerických rostlin produkujících vlákna a v současnosti rozšiřovaných do celého světa je stejně jako rostlin užitečných pro dřevo velké množství a můžeme pouze dodat, že z mnoha rostlin se získává základní surovina pro velké množství předmětů užívaných v košíkářství, pro výrobu nábytku a další umělecké výrobky, po kterých je velká poptávka v Evropě a Asii.

4.3. Pryže a rostliny obsahující latex

Mezi rostliny, které se užívají k výrobě těchto produktů, patří rostliny mnoha čeledí, které jsou hojně zastoupené v tropické Americe, jako například pryšcovité (*Euphorbiaceae*), morušovníkovité (*Moraceae*), sapodilovité (*Sapotaceae*) a toješťovité (*Apocynaceae*). Tyto čeledi jsou v moderním světě velice důležité, protože mají mnoho způsobů využití. Produkují látky zvané isopreny a polyisopreny, ze kterých vznikají buď elastické hmoty, které jsou zastoupeny různými typy pryže a kaučuku, nebo neelastické hmoty známé jako žvýkací guma nebo žvýkačka.

Co se týče výrobků z pryže, je třeba zdůraznit význam kaučukovníku brazilského (*Hevea brasiliensis*), který pochází z povodí Amazonky. O jeho existenci se sice zmínil již Kolumbus při své druhé výpravě, nepořídil však žádné vzorky. Tato rostlina se dostala do Evropy (Francie) až v roce 1735. O rok dříve, než byla přivezena do Evropy, tedy v roce 1734, ji francouzský badatel de la Condamine uviděl při své cestě po rovníkové Amazonii v Ekvádoru a nazval ji *cauhuc*, slovem odvozeným z francouzského *cautchuc*. Jiná verze říká, že v některých částech Střední Ameriky ji domorodci nazývali *cahuchu*. Ať je původ názvu jakýkoliv, do povědomí obyvatel Evropy a USA se dostal na konci 18. a v první polovině 19. století. Během průmyslové revoluce se silně zvýšila poptávka po této rostlině, a to zvláště po roce 1839, kdy Goodyear objevil proces vulkanizace.

V důsledku toho začaly některé národy s intenzivní těžbou tohoto stromu. Na začátku se kaučuk sbíral přímo z planých rostlin, ale v roce 1875 poslal tajně Sir Henry Wickman sedm tisíc semen z dolního Tapajozu v Brazílii do Královských botanických

zahrad v Kew. Později další Angličan, Robert Cross, udělal totéž se semeny a klíčky kaučukovníku, které poslal do Kew z Panamy. Z Kew byl později kaučukovník odeslán na Cejlon, ze kterého se rozšířil po celé jihovýchodní Asii, kde Malajsie zaujímá první místo ve světové produkci. Výhoda kaučukovníku brazilského je ta, že produkuje kaučuk neboli latexové mléko po celý rok. Dalšímu druhu naopak trvá, než znovu vyprodukuje kaučuk, proto je méně ceněn než kaučukovník brazilský. Využívá se od roku 1875 a existují snahy pěstovat jej v Karibiku a Střední Americe. Pěstování kaučuku má krátkou historii, začal se získávat na začátku 20. století.

Mezi gumovými latexy je důležitá rostlina zapota (*Manilkara zapota*), kromě toho, že produkuje jedlé ovoce, je to hlavní zdroj žvýkacích gum. Dalším druhem gumového latexu, po kterém je vysoká poptávka, je jihoamerická rostlina *Couma macrocarpa*.

Z gum s průmyslovým významem stojí za zmínku algarobo neboli naditec (*Prosopis* spp.) a sapan (*Caesalpinia* spp.). Používají se pro udržení barvy a chutě potravin, v zubních pastách, toaletních vodách a dalších kosmetických přípravcích. Jsou velice využívány v potravinářském a kosmetickém průmyslu především ve Spojených státech, Anglii, Německu a Francii.

4.4. Barviva, pryskyřice a oleje

Barviva jsou většinou spojovány s tříslovinami. Oba rostlinné produkty se nacházejí v kůře, dřevě, listech a někdy v květech a kořenech. Barvířské rostliny byly Evropany velice ceněné a vyhledávané stejně jako koření. Rostlinná barviva byla dalším důvodem, který přiměl evropské země hledat exotické rostliny, což vedlo k objevení řady oblastí Asie, Afriky a Ameriky.

Americká barvířská rostlina, která byla v koloniálním období vyhledávána a v současnosti o ní opět začíná být zájem, je indigovník (*Indigofera suffruticosa*), který produkuje modré barvivo indigo. Dnes se pěstuje v Indii a na Filipínách a v některých částech východní Afriky. *Haematoxylon campechianum* a kreveň zvaná brasiletto (*H. brasiletto*) produkují purpurový hematoxylin. Oreláník (*Bixa orellana*) je rostlina amerických tropů, která produkuje žluté a purpurové barvivo, která jsou využívána pro dobarvování potravin, výrobu kosmetiky a barvení mýdel, mastí a čokolád.

Existují tři významné botanické čeledi široce rozšířené v Americe, které obsahují pryskyřice: borovicovité (*Pinaceae*), bobovité (*Fabaceae*) a březulovité (*Burselaceae*).

Z borovicovitých se již v koloniálním období rozšířil do Evropy terpentýn, i když se jeho užití v poslední době zúžilo na důležitou součást laků, barev, vosků, lubrikantů

a známek.

Jantar je důležitá zkamenělá pryskyřice, která je hojně využívaná ve šperkařství a v elektronickém průmyslu. Významná naleziště se nacházejí v Argentině, Brazílii, Chile, Kolumbii, Mexiku a Kubě, a ačkoliv se jantar nachází také v jiných částech světa, americký jantar je ve šperkařství vysoce ceněn.

Peruánský balzám se získává ze stromu, který roste v suchých tropech od Mexika po Peru a nazývá se myroxylon balzámový Pereirův (*Myroxylon balsamum* var. *pereirarae*). Existuje mnoho historických informací o jeho velkém ekonomickém významu pro španělské impérium, protože již od 16. století jeho cena v Evropě vysoce stoupla. Byla to jedna z nejdražších rostlin pro vývoz a stála stejně jako její hmotnost ve zlatu. Zasílala se do Evropy přes El Callao – odtud pochází název peruánský balzám. Používá se v medicíně, pro udržení barvy a vůně v parfémtech, jako svatý olej používaný při některých katolických obřadech, užívá se při výrobě mýdla a jako náhrada vanilky.

Další rostlina, která se užívá méně než předchozí, ale nese také velký průmyslový význam, je kopajnový balzám, odvozený ze dvou druhů pocházejících ze Střední a Jižní Ameriky (*Copaifera officinalis* a *C. reticulata*).

Kopál produkují rody *Protium* a březule (*Bursera*) z čeledi březulovitých (*Burseraceae*), které jsou velice rozšířené v mnoha částech světa. Využití pryskyřic a olejových pryskyřic v parfumerii, medicíně a k výrobě laků bylo vždy velice oblíbené.

Co se týče získávání esenciálních olejů, které nejsou určeny ke stravě, ale k průmyslovým účelům, vyniká v dnešní době dlouhá řada druhů a typů, které dále vyjmenujeme.

Květy akácie Farnesovy (*Acacia farnesiana*) produkují jednu z nejcennějších vůní. Další vůni produkují listy rostliny *Pimenta racemosa* a příjemná vůně se získává také z listů pimentovníku lékařského (*Pimenta dioica*). Poslední druh je známý také pod názvem „nové koření“, „anglické koření“ nebo „jamajský pepř“. Oba druhy rodu pimentovníku (*Pimenta*) se vyskytují v Karibiku a Jižní a Střední Americe. Začaly se pěstovat v Africe a Asii.

Linaloová silice se destiluje ze dřeva dvou mexických druhů (*Bursera aloexylon* a *B. delpechianum*). Další se extrahuje ze stromu, který roste v Guayánách, Venezuele a Brazílii.

Jalovcový olej získávaný z několika druhů rodu jalovce (*Juniperus*), a to jalovce červenoplodého (*Juniperus oxycedrus*), jalovce chvojky (*Juniperus sabina*) a jalovec cedrovitého (*Juniperus cedrus*). Užívá se pro výrobu mýdel, jako repelent proti mouchám

a molům, jako deodorant a v lékařství.

Palmový olej „babasu“ získávaný z plodů palmy *Orbignya speciosa*, je dovážen do Evropy od 18. století. Slouží k výrobě mazadel, margarínu, kosmetických přípravků a zubních past.

Arašídový olej se využívá k výrobě másla či arašídového krému, margarínů a mýdel.

Olej z brazilské rostliny *Licania rigida*, která roste v polosuché oblasti, se využívá pro výrobu linoleí, nátěrů a barev, jako izolant a impregnační prostředek a při výrobě brzdového obložení.

Mezi rostliny amerického původu produkující vosky patří palma *Copernicia cerifera*, která roste hojně především v Brazílii a z jejíchž listů se získává karnaubský vosk. Používá se do leštidel, mazadel, uhlových papírů, igelitů, pro výrobu kosmetiky, filmů, izolačních materiálů a křídý.

Vosk „candelilla“ je získávan z listů rostliny *Euphorbia antisiphilitica*, kromě využití zmíněných u karnaubského oleje se využívá pro výrobu svíček a barvicích směsí.

Z plodů palmy *Syagrus coronata* se získává olej, z jejích listů pak vosk. Má stejné využití jako palma *Copernicia cerifera*.

Posledním příkladem rostliny, která má vysoké průmyslové využití, je *Simmondsia chinensis*. Roste v severozápadním Mexiku a na jihozápadě USA. Plody a semena produkují olej a vosk (známý jako jojobový). Využívá se pro výrobu mýdel, kosmetických přípravků a mazadel.

2. Komentář k překladu

2.1. Analýza originálu

V této části budu analyzovat originální text, a to s ohledem na české stylistické normy. Budu tedy vycházet především z publikace Marie Čechové *Současná stylistika*, která rozděluje okolnosti, které ovlivňují výběr jazykových prostředků na subjektivní a objektivní stylové faktory. Subjektivní faktory se týkají osobnosti adresáta, jeho sociálního prostředí, věku, pohlaví, znalosti tématu, kulturního rozhledu atd. Mezi objektivní faktory patří funkce, kód, ráz, místo a čas komunikace, adresáti, míra připravenosti a téma. Dále se budu zabývat také intertextualitou a užitými mimojazykovými prostředky.

2.1.1. Autor

Autor knihy Miguel Ángel Martínez Alfaro (1942-2007) byl průkopníkem etnobotaniky a lidské ekologie v Mexiku a celé Latinské Americe. V etnobotanice se zajímal především o historii užitkových rostlin, tradiční zemědělství a o indiánské kmeny a jejich znalosti rostlin. Narodil se v Ciudad de México a vystudoval biologii na Národní autonomní univerzitě Mexika (UNAM). V 70. letech studoval také sociální antropologii na Universidad Iberoamericana v Mexiku. Pracoval jako badatel na Mexickém institutu pro výzkum lékařských rostlin (Instituto Mexicano para el Estudio de las Plantas Medicinales) a od roku 1976 učil na Národní autonomní univerzitě. Na konci 70. let pracoval také jako badatel na Biologickém institutu (Instituto de Biología). Mezi lety 1987 a 1991 byl v tomto institutu ředitelem botanické zahrady. Zúčastnil se řady konferencí a kongresů, spolupracoval s Mexickou botanickou společností (Sociedad Botánica de México) a dalšími společnostmi jako například International Society of Ethnobiology nebo Asociación Etnobiológica Mexicana. Na šestém kongresu posledně zmíněné asociace bylo navrženo udílení ceny na počest Miguela Ángela Martíneze Alfara pro nejlepší magisterské práce v oboru.

Další publikace autora jsou například *Catálogo de plantas útiles de la Sierra Norte de Puebla* či jeho magisterská práce *Ecología Humana del Ejido Benito Juárez o Sebastopol, Tuxtepec, Oaxaca* a také *Ecología Humana: Revisión del campo y programación del curso*.

Z výše uvedeného vyplývá, že je autor odborník ve zkoumané oblasti a je schopen odborně se vyjadřovat k tématu.

2.1.2. Funkce komunikátu

V české tradici je tento stylový faktor považován za nejdůležitější, protože základní funkce komunikátu ovlivňuje ve velké míře výběr jazykových prostředků a především styl komunikátu, o kterém se zmíním později.

Základní funkce originálního textu je bezesporu odborně sdělná. Oproti běžné komunikaci, kde převažuje funkce prostě sdělná, zde autor nechce jen informovat, ale také vzdělat adresáta. Aby mohla být funkce určena jako esteticky sdělná, musely by se v textu objevit umělecké prostředky, které tam však nejsou. Odborně sdělná funkce vyžaduje užití specifických jazykových prostředků – termínů, odborných výrazů, dále text musí být objektivní a jednoznačný, bez nežádoucích konotací. Nutno dodat, že v některých částech autor není až tak jednoznačný. Je to způsobeno užitím deiktických prostředků namísto termínů a latinským slovníčkem, který je umístěn až na konci knihy. Pro upřesnění uvádím příklad: *La especias de zarzaparilla, utilizadas como saborizantes, proceden del este y noreste de México. Otra zarzaparilla, utilizada como saborizante es originaria del Caribe y Veracruz-Tamaulipas. (str. 36)* Ve slovníku na konci knihy jsou uvedeny tři druhy této rostliny a čtenář se z této pasáže nedozví, který druh přesně pochází z Karibiku a které pocházejí z Mexika.

Dle mého názoru však v textu můžeme najít také funkci persuzivní. Zvláště když přihlédnu k faktu, že edice, ke které patří originální text, byla vydána k příležitosti pětistého výročí objevení Ameriky. Celá tato edice by tedy měla vzbuzovat zájem o Ameriku. Latinoameričané by si díky ní měli uvědomit vlastní kvality a připomenout si historii. Pokud se však tato kniha dostane do rukou obyvatel jiné části světa, měla by jim ukázat, že Latinská Amerika nikdy nebyla jen podmaněným územím, ale měla vždy také svou hodnotu a jedinečnost. Čtenář by měl po dočtení knih odcházet s pocitem, že kdybychom nepoznali plodiny pocházející z Latinské Ameriky, dnešní svět by vypadal úplně jinak.

2.1.3. Ráz, kód, míra připravenosti a forma sdělení

Forma sdělení je psaná a monologická. Komunikát je připravený. Připravenost se projevuje jak ve struktuře vět, kde nedochází například k rektifikaci či anakolutu jako u nepřipravených projevů, tak v celkové stavbě díla, které je rozvrženo na kapitoly a podkapitoly. Autor si k tomuto tématu musel nejprve načíst informace, což můžeme vidět na bibliografii.

Ráz sdělení je veřejný a užitý kód prestižní. Autor neužívá žádná nespisovná slova

a drží se kodifikované normy jazyka.

2.1.4. Situace a prostředí

Odborný styl je ve většině případů situačně nezakotvený. Znamená to, že se neodvolává na určité místo ani není závislý na čase. Ačkoliv vzniká v jistém čase, a tak nutně odráží momentální názor a vědomosti autora a jazyk doby vzniku, snaží se směřovat k nadčasovosti. Autor se snaží formulovat své poznatky tak, aby byly pochopitelné a uchopitelné i za několik let. K tomu napomáhají například latinské výrazy. V samotném textu sice autor používá rodové názvy rostlin, a to dokonce různé názvy rostlin používané v různých částech Ameriky, na konci knihy je však slovníček latinských pojmů, který může osvětlit určitý název rostliny, který čtenář nezná, nebo je například zastaralý a už se nepoužívá.

Na tomto místě je nutné také zmínit, že kniha, kterou jsem překládala, patří do knižní edice ANAYA. Na konci 80. let bylo v této edici vydáno několik desítek knih k příležitosti pětistému výročí objevení Ameriky. Tento fakt se promítl již do persuzivní funkce komunikátu.

2.1.5. Téma

Jak již název publikace napovídá, hlavním tématem knihy jsou iberoamerické rostliny a jejich přínos světu, a to jak z hlediska medicíny, tak botaniky a zemědělství. Jelikož je autor etnobotanik, snaží se tento vztah rostlin a společnosti promítnout také do díla. Na jednu stranu se zabývá rostlinami a jejich původem, na druhou stranu jejich využitím lidskou společností. Z části se také dotýká tématu objevení Ameriky a botanické historie.

Takové téma si vynucuje odborný styl a užití prestižního jazykového kódu. Je spjato s určitým okruhem lexikálních prostředků, v tomto případě terminologie a odborných výrazů. Téma také ovlivňuje další vlastnosti textu, jako je například v našem případě exaktnost a objektivnost.

Cílem knihy je především podtrhnout význam rostlin. Pro autora je důležité ukázat, kolik rostlin pochází z Latinské Ameriky. Přesnost botanických názvů a explicitnost jde někdy do pozadí, proto se objevují nepřesnosti, které jsem zmínila v kapitole o funkci komunikátu.

2.1.6. Funkční styl a slohový postup

Komunikát patří do sféry odborného funkčního stylu. Co se týče slovní zásoby, v textu se objevuje velké množství termínů a odborných názvů (např. rodové názvy

a čeledi). Důležitá je pojmovost a exaktnost, která je posilována užíváním konkrétních údajů (např. vlastních jmen a dat).

Morfologickou stránku odborného stylu charakterizuje spisovnost a užívání především 3. os. sg./pl. indikativu přítomna. V textu je i několik užití autorského plurálu, tedy 1. os. pl. Např.: *Queremos subrayar tan sólo que por las plantas se descubrió el Nuevo Mundo.* (str. 8,9) Na několika místech je užitá také 1. os. sg. Např.: *Cuando se hace alusión a las propiedades de la coca, me refiero a su importancia medicinal o cultural por parte de los consumidores indígenas...* (str. 45) V originále se také často využívá opisného a zvrátneho pasiva.

Jak již bylo řečeno, odborný styl se vyznačuje výstižností a přesností, které se projevují také v samotné výstavbě textu. To souvisí také s mírou připravenosti, která je v tomto případě vysoká. Napsání textu předcházela přípravná fáze, kdy si autor nastudoval potřebnou literaturu a shromáždil materiál. Na základě toho pak vybudoval kompozici díla. Horizontálně je text rozčleněn na úvod a stať, která je dále rozdělena na jednotlivé kapitoly a podkapitoly. Závěr kniha neobsahuje. Jednotlivé kapitoly jsou monotematické, stejně jako většina odstavců. Existují však výjimky - uvedu zde jeden příklad. *Otras especies que empiezan a cultivarse en Europa, África o Asia son la maranta de camote... De la achira o platanillo, planta de los trópicos...* (str. 22) Autor se zde zmiňuje o dvou rostlinách v jednom odstavci. K tomuto tématu se vrátím v kapitole o problematice v překladu.

Jednotlivé odstavce na sebe navazují různě – buď pomocí konektorů, nebo pouze myšlenkově. Pro lepší orientaci v textu slouží různé spojky, deiktická zájmena a textové organizátory, např. *Finalmente, se puede decir que la quina y el hule son plantas que incluso se robaron en ciertos momentos...* (str. 65). Vertikálně je text členěn různým typem písma (např. autor používá kurzivu pro latinské názvy a názvy knih) a desetinným číslováním kapitol. Kniha obsahuje také velké množství obrázků, které přispívají k pochopení textu, dokreslují informace a slouží jako názorné ukázky rostlin, jejich zpracovávání a využití.

Jako základní slohový postup je použit výklad. Obecně se výkladový slohový postup snaží zachytit vnitřní souvislosti, a proto jsou základem příčinné, důsledkové a účelové závislosti. Např.: *No todos los exploradores y conquistadores tenían en su mente describir la naturaleza del Nuevo Mundo, pues el fin principal era la búsqueda de metales preciosos, concretamente oro...* (str. 16) K objasnění vnitřních vztahů přispívají také spojovací výrazy, opakování slov, deiktické prostředky a odkazování. Součástí výkladů bývají také prostředky jiných kódů, což jsou v tomto případě obrázky, které doplňují

informace.

V některých částech textu bychom mohli uvažovat o popisném slohovém postupu. Je to v těch částech, kde se popisují rostliny. Např.: *La arracacia, cultivada en Europa y Asia, con tubérculo y hojas comestibles que substituyen al perejil. Nativa del Caribe, América Central y de Colombia a Bolivia.* (str. 30) Většina textu je založena na výčtu rostlin a jejich krátkého popisu. Odstavec je monotematicky zaměřen a odpovídá popisu jedné rostliny, tedy vyjma odstavců, které jsem již zmínila jako výjimky.

2.1.7. Adresát

Jelikož se jedná o veřejný projev, adresát textu je neznámý. Jedná se zároveň o písemný projev, a tak autor nemá možnost přímého kontaktu s adresátem. V textu ke čtenáři přímo nepromlouvá.

Subjektivně však autor čtenáře vnímá a usměřňuje podle něj komunikaci. Jak autor uvádí v úvodu, publikace je určena široké veřejnosti, a to jak laické tak odborné, která má zájem o rostliny. Laikové se dozvědí o obecném přínosu iberoamerických rostlin a dočtou se spoustu zajímavostí. Na své si však přijdou také odborníci, které může zajímat rozšíření rostlin a jejich ekonomická úloha.

Jelikož je kniha určena také laikům, autor bere v úvahu jejich vědomosti o tématu, podle toho uzpůsobuje styl a používá jen základní termíny a informace. Nejde příliš do hloubky, protože cílem textu je ukázat obecný přínos iberoamerických rostlin a vyzdvihnout úlohu Iberoameriky, což bylo pravděpodobně cílem celé edice. Autor nechce čtenáře zatěžovat mnoha informacemi, které se týkají přímo rostlin. Vůbec například nezmiňuje, jak vypadají. Spíše se zaměřuje na vztah rostlin a člověka, čímž posiluje persuzivní funkci a přibližuje téma čtenářům.

V případě zájmu si může čtenář další informace dohledat v publikacích, na které autor odkazuje. Zajímavé také je, že autor většinou neuvádí latinské názvy přímo v textu, ale až na konci knihy v slovníčku latinských pojmů. Přímou v textu uvádí lidové a rodové názvy, což opět přispívá k lepšímu porozumění pro laickou veřejnost. V některých případech však může docházet k nedorozumění, protože čtenář neví, o kterém druhu rostliny právě mluví. Text je určen čtenářům se zájmem o dané téma a s minimálně základními znalostmi.

2.1.8. Grafické prostředky

Jak již bylo zmíněno, kniha obsahuje velké množství mimojazykových prostředků, což souvisí s konvencí žánru. Jejich úkolem je podpořit odborně sdělnou funkci. Obrázky,

kteře prostupují text, dotvůřĩ atmosféru a dokreslují informace. U obrůzků jsou poznůmky, kteře přĩnůšejĩ více informací. Autor využívů také řůzné druhy písma pro nadpisy či pro latinské nůzvy. Kurzívou jsou vyznačeny i poznůmky u obrůzků. Všechny tyto typografické úpravy přĩspívůjĩ k vertikůlnĩmu členění textu a větší srozumitelnosti.

2.1.9. Intertextualita

Autor se na několika místech odvolůvů na použitou bibliografii, což je důkazem přĩpravenosti a propracovanosti textu. Zvlůště v pasůži vėnujĩcĩ se historii rostlin zmiňuje jinů dĩla. Čtenůř si tak díky tomu může dohledat další informace. Na jednom místě autor cituje, to vřak činĩ špatným způsobem. Nezmiňuje dĩlo, ale jen přĩjmenĩ autora. Může tomu tak být z několika důvodů. Buď neznů normy citování, k čemuž bych se vřak vzhledem k jeho vysokému vzdělání nepřĩklůnėla, nebo považuje daného autora za natolik známého, že dĩlo ani celé jméno není třeba uvůdět. Další možností je, že tuto informaci naopak nepovažuje za přĩliř důležitou, nebo ji čerpal z jiné knihy, kde je také špatně citovaná. Je také možné, že na něj působil vydavatel a neměl možnost řůdně citovat. Ať byl jeho přĩstup jakýkoliv, vřdy by měl brůt v úvahu autorsků práva a sprůvně citovat, a to nejen z důvodu etických, ale také proto, aby si čtenůř mohl v přĩpadě zůjmu informace dohledat.

2.2. Cĩlový čtenůř přėkladu

Cĩlový čtenůř přėkladu je česky mluvĩcĩ člověk se zůjmem o rostliny a Latinskou Ameriku. Stejně jako u originůlu to může být jak laik, tak odbornĩk v dané oblasti. Odborně sdělnů funkce bude zachovůna, ale část persuazivní funkce oslabena. Text může Evropana dověst k myřlence uvědomění si, že objevenĩ Latinské Ameriky bylo velkým krokem vpřed a důležitým momentem pro celý svět. Těžko v něm vřak může vzbudit národní hrdost.

Je také důležité uvědomit si, že český čtenůř má pravděpodobně menší znalosti o iberoamerických rostlinách. Nejsou mu znůmy všechny - ne všechny se u nůs vyskytují nebo se k nům dovůzĩ. Může se také stát, že rostlinu znů jen pod lidovým nůzvem a odborný nůzev mu nic neřĩků. Kdyby byl použit jen lidový nůzev, byla by naruřena odborně sdělnů funkce. Aby tedy byly všechny české normy zachovůny a zůroveň splněna komunikační funkce, bude potřeba použit vnitřní vysvětlivku nebo doplnit k botanickému nůzvu lidový nůzev.

Přĩ přėkladu je důležité vzít v úvahu české normy psaní odborného textu. Jak již bylo řeceno, autor latinské nůzvy ve většině přĩpadů neuvůdĩ. Uvůdĩ je jen tehdy, pokud neexistuje řpanělský nůzev. Česků tradice se vřak liřĩ a v odborných textech jsou užívaný

jak české, tak latinské názvy v závorce. K tomu je třeba při překladu přihlédnout.

2.3. Metoda překladu

V překladu jsem se snažila zejména o zachování odborně sdělné funkce. S tím souvisí důraz na obsahovou správnost. Jak již bylo řečeno, persuzivní funkce pravděpodobně zachována nebude, to však nezáleží tolik na překladu, jako spíše na změně prostředí a čtenáři, protože již v originálu se tato funkce vyskytuje pouze implicitně. Mou snahou bylo přizpůsobit text domácímu prostředí tak, aby splňoval všechny normy českého odborného textu, dále pak osvětlit pasáže, které by byly českému čtenáři méně jasné. Jak již bylo zmíněno, základní funkcí odborných textů je přenesení informace. Mým základním úkolem je tedy v tomto případě přenést informaci a uzpůsobit ji stylu domácího prostředí.

2.4. Překladatelské problémy a postupy

V této části se budu zabývat základními posuny, které nastaly při překladu originálu do češtiny. Budu tedy porovnávat výchozí text (VT) s cílovým textem (CT) a největší oporou mi budou skripta Josefa Dubského *Capítulos de estilística funcional comparada*. Posuny rozdělují podle lingvistiky na rovinu syntaktickou a gramatickou a rovinu lexikální. Samostatnou kapitolu tvoří koheze textu, osobní a neosobní vyjadřování, modulace, intertextovost a grafické prostředky.

2.4.1. Lexikální rovina

2.4.1.1. Terminologie

K nejmarkantnějším rozdílům mezi originálem a překladem došlo v lexikální oblasti. Největším problémem zde byla terminologie. Jelikož se jedná o téma iberoamerických rostlin, lze odvodit, že terminologie bude ve španělštině již rozvinutá. Totéž se však nedá říct o české terminologii. Zatímco ve španělštině autor uvedl například pět synonym, v češtině tomu odpovídal jeden český a jeden latinský název. U známějších rostlin existuje i více názvů, a to zvláště u těch, které jsou v České republice k dostání, nebo se zde dají pěstovat.

Například v tomto případě jsem oproti originálu uvedla všechny české názvy, i když ve španělštině autor uvádí jen latinský název.

(...) pero la especie más importante es *Solanum tuberosum* (...) (VT, str. 22)

(...) nejdůležitějším druhem je však lilek brambor, jinak zvaný také brambor obecný nebo

brambor hlíznatý (*Solanum tuberosum*) (...) (CT, str. 11)

V některých případech se však v češtině nevyvinul žádný název pro rostlinu a používá se pouze latinské označení. To byl také jeden z důvodů, proč bylo nutné přemístit slovníček latinských názvů přímo do textu.

El ololiuqui, o semillas de la Virgen, es una enredadera de la familia del camote, es decir, una convolvulácea. (VT, str. 45)

Turbina corymbosa je popínavá rostlina z čeledi povíjnice batátové, tedy z čeledi svlačcovitých (*Convolvulaceae*). (CT, str. 19)

Španělština má často také shodný název pro plod a strom nebo pro rostlinu a nápoj, zatímco čeština tyto dvě skutečnosti odděluje. To přineslo dva problémy. Zaprvé to vedlo mnohdy k neporozumění, zda autor mluví o nápoji nebo rostlině. Druhý problém nastal u překladu. Mnoho čtenářů by totiž nepoznalo strom, zato plod stromu je pro ně běžně znám. Tento problém bylo nutno vyřešit. Naštěstí v některých případech se již vžil lidový název pro plod jako název pro celý strom.

Otra especie importante es el marañón, cajú o taboleiro (...) (VT, str. 27)

Dalším druhem je ledvinovník západní či kešu (*Anacardium occidentale*) (...) (CT, str. 13)

Zatímco v češtině se *kešu* užívá zejména pro plod, tedy oříšky, správný název stromu je ledvinovník západní (ačkoliv stránka mezinárodní encyklopedie BioLib užívá kešu jako lidový název).

V některých případech jsem však sáhla k vnitřní vysvětlivce, protože například v tomto případě není rostlina produkující jojobový olej nazývána jojoba.

Un último ejemplo de planta de gran importancia industrial es la jojoba (...) Los frutos y las semillas producen aceite y ceras (...) (VT, str. 86)

Posledním příkladem rostliny, která má vysoké průmyslové využití, je *Simmondsia chinensis*. (...) Plody a semena produkují olej a vosk (známý jako jojobový). (CT, str. 31)

Jak již bylo řečeno, autor na konci knihy uvádí latinsko-španělský slovníček rostlin, které citoval v textu. V textu totiž zmiňuje vždy jen španělský název pro rostlinu, neuvádí název latinský. To někdy brání porozumění, jak již bylo řečeno v jedné z předchozích kapitol. V některých případech autor užije jen latinský název, ale nezmiňuje již ten lidový. Česká praxe se však od té španělské liší, a proto jsem místo slovníčku na konci knihy zahrнула latinské názvy přímo do textu. V překladu se tedy objevuje vedle sebe botanický název jak český (pokud existuje), tak latinský. V některých případech jsou doplněny

o lidový název, který přispívá k porozumění. Českou terminologii jsem čerpala ze stránek mezinárodní encyklopedie BioLib. Odkaz uvádím v použitých zdrojích. Dále uvádím příklad, jak jsem pracovala s odbornými pojmy.

El ullucu o melloco, planta andina cuyo cultivo se está iniciando en Europa y Australia. (VT, str. 30)

V latinsko-španělském slovníku na konci knihy je uvedeno *Ullucus tuberosus*: ullucu, melloco. Výsledný překlad vypadá tedy následovně:

Melok hlíznatý (*Ullucus tuberosus*) je andská rostlina, která se začíná pěstovat v Evropě a Austrálii. (CT, str. 14)

El caapí, coapi pinima, yajé y ayahuasca pertenecen a (...) En realidad, la ayahuasca es una bebida que contiene varias plantas psicotrópicas (...) (VT, str. 46)

Ve slovníčku je uvedeno *Banisteriopsis caapi*: caapí, caapi pinima, yajé, ayahuasca, cajé-uco, oco-yajé. *B. inebrians*: yajé, ayahuasca, natema y caapi. Ayahuasca a ostatní názvy tedy označují jak rostliny, tak nápoj. Žádnou informaci nelze v překladu vynechat. Výsledný překlad tak vypadá následovně:

Caapí, ayahuasca, yajé patří do čeledi (...) Ve skutečnosti je ayahuasca nápoj, který se skládá z několika psychotropních rostlin (*Banisteriopsis caapi* a *B. inebrians*). (CT, str. 19)

Problém nastal tehdy, když na jedno slovo, které užil autor, připadlo podle slovníčku pět druhů rostlin. Stalo se tak například u rostliny nazvané *zarzaparilla*, česky *přestup*, u rostliny *yautia*, *malanga*, *macabo*, *quequeque*, *tequisque*, tedy rostlin rodu *Xanthosoma*, ale také u tykví a papriky. Tuto problematiku jsem již zmínila v kapitole analýzy originálu. Autor se nevyjadřuje dostatečně jasně, a proto čtenář neví, o kterém druhu mluví. Například v části věnované přestupu, autor píše:

Las especias de zarzaparilla, utilizadas como saborizantes, proceden del este y noreste de México. Otra zarzaparilla, utilizada como saborizante es originaria del Caribe y Veracruz-Tamaulipas. (VT, str. 36)

Ve slovníčku jsou však pod pojem *zarzaparilla* zařazeny tyto rostliny: *Smilax aristolochiaefolia*, *S. bona-nox*, *S. glauca*, *S. lanceolata*, *S. medica*. Z textu autora tedy nemůže být jasné, které druhy pochází odkud. Ačkoliv se druhu *Smilax aristolochiaefolia* říká také *Veracruz sarsaparilla*, neměla jsem dostatečné důkazy, abych ji označila jako tu, která pochází z Karibiku. U jejího popisu je totiž místo původu určeno jako Mexiko

a střední Amerika stejně jako u ostatních druhů. Výsledné řešení je tedy stejně nejasné jako originál.

Smilax aristolochiaefolia, *S. bona-nox*, *S. glauca*, *S. lanceolata*, *S. medica* jsou druhy koření přestupu, známého také jako „sarsaparilla“. Některé pochází z východního a severovýchodního Mexika, další druh pochází z Karibiku, Veracruzu a Temaulipas. (CT, str. 16)

Na některých místech autor uvádí informaci, kterou si může čtenář rozšířit právě nahlédnutím do slovníčku na konci knihy. Jelikož jsem termíny psala přímo do textu, musela jsem rozšířit některé pasáže o dané rostliny. Tím se samozřejmě změnila struktura textu, ale čtenář překladu nepřišel o informace, které měl k dispozici čtenář originálu. Pro lepší pochopení uvádím příklad.

Las especies más importantes son cinco y pertenecen al género *Cucurbita*. (VT, str. 23)
Nejdůležitějších druhů je pět: tykev fíkolistá (*Cucurbita ficifolia*), tykev obrovská (*C. maxima*), dále *Cucurbita mixta*, *C. moschata* a tykev obecná či tykev turek (*C. pepo*). Všechny patří do rodu tykev (*Cucurbita*). (CT, str. 12)

Španělština také převzala latinské názvy čeledí, které si přizpůsobila. V překladu jsem podle české tradice uvedla vždy český název a do závorky latinský název. Stejně tak jsem uvedla rody, ať už byly v originálu uvedeny jen v latině, nebo pošpanělstěny.

Se utilizan las raíces de varias especies silvestres de *Smilax*, **liliácea** nativa de los trópicos y subtrópicos americanos. (VT, str. 36)

Z mnoha divokých druhů tohoto rodu z čeledi **liliovitých (Liliaceae)**, který je původem z amerických tropů a subtropů, se využívají kořeny. (CT, str. 16)

U problematiky překladu rodů a čeledí se však zastavím. Jelikož překládané dílo pochází z roku 1988, jsou některé reálie již neaktuální či zastaralé. Mám na mysli především zastaralé názvy čeledí. Aby byl překlad aktuální a funkční, doplnila jsem je o moderní a stávající názvy čeledí.

Los frijoles tonka, almendro o vainillo de frijol pertenecen a **una leguminosa** (...). (VT, str. 38)

Silovoň obecný (*Dipteryx odorata*) patří do čeledi **bobovitých (Fabaceae, dříve Leguminoseae)** (...). (CT, str. 17)

Díky dějinným posunům jsou zastaralé také některé názvy států. V tomto případě bylo také nutno ověřit, zda daná informace nadále platí a zda se tedy v těchto zemích

rostlina stále pěstuje.

Es ampliamente cultivado en la **Unión Soviética**, Bulgaria y Rumania. (VT, str. 27)

Široce se pěstuje v **zemích bývalého Sovětského svazu**, Bulharsku a Rumunsku. (CT, str. 13)

Je nutné také zmínit, že španělština používá jinou normu psaní cizích jmen. Na to si je třeba dávat pozor při překladu. V některých případech čeština počestila známá jména (případ Kryštofa Kolumba), v ostatních případech se většinou přidržuje normy psaní v původním jazyce, alespoň podle *Dějin Španělska*, které uvádím v seznamu použité literatury. Česká norma se střetává se španělskou v následujících případech:

Américo Vespucio hizo dos viajes a Suramérica entre 1500 y 1502, llegando hasta lo que son Malvinas y las Georgia del Sur. (VT, str. 16)

(...) **Amerigo Vespucci**, který v letech 1500 až 1502 podnikl dvě cesty do Jižní Ameriky a dorazil až na dnešní ostrovy Malvíny a do Jižní Georgie. (CT, str. 9)

En el año 1519 partió de Sevilla el grupo expedicionario de **Hernando o Fernando de Magallanes**, descubridor el estrecho (...) (VT, str. 16)

V roce 1519 vyrazila ze Sevilly expediční výprava vedená **Fernão de Magalhãesem**, objevitelem průlivu, který nese jeho jméno, a prvním námořníkem, který obeplul svět. (CT, str. 9/10)

Stejně tak má španělština vlastní název pro některé lokality:

(...) recorrieron **Terranova**, Groenlandia y El Labrador (...) (VT, str. 16)

(...) procestovali ostrov **Newfoundland**, Grónsko a poloostrov Labrador. (CT, str. 9)

V některých případech jsem si dovolila nahradit iniciály plným jménem nebo doplnit křestní jména, aby si jej mohl čtenář lépe dohledat.

El famoso botánico francés **J. Jussieu** fue el primero... (VT, str. 45)

Slavný francouzský botanik **Joseph de Jussieu** byl prvním člověkem, který zkoumal koku... (CT, str. 19)

(...) nombre dado por Linneo (...) (VT, str. 49)

(...) byla pojmenovaná Carlem von Linnéem (...) (CT, str. 20)

2.4.1.2. Koncentrace a amplifikace; explicitní a implicitní sdělení

Koncentrací chápeme proces, díky kterému jeden jazyk vyjádří totéž méně slovy než druhý jazyk. Amplifikace je proces opačný.

O explicitaci mluvíme tehdy, pokud se určitý sémantický prvek v jednom jazyce musí vyjádřit přímo, tedy explicitně, zatímco v druhém jazyce implicitně; zároveň však adresátovi nechybí, protože vyplývá z kontextu či situace. Opakem explicitace je implicitace. Příkladem explicitace je španělské užívání předložek, které konkuruje českým pádům.

Amplifikaci jsem musela použít na místech, kde španělština používá pouze jednoslovné substantivum pro označení rostliny, která náleží do určité čeledi. V češtině takové slovo nemáme. Amplifikace je spojena s explicitací sdělení.

La síncama o jícama es **una leguminosa** de México y Centroamérica cultivada en África y oriente de Asia. (VT, str. 30)

Pachyrhizus erosus nebo také jícama je **rostlina z čeledi bobovitých** (*Fabaceae*, dříve *Leguminosae*) pocházející z Mexika a střední Ameriky a pěstovaná v Africe a východní Asii. (CT, str. 14)

Ve španělštině se příslušenství k čeledi může vyjádřit také adjektivem, jako v následujícím příkladu.

Como el jitomate, **son plantas solanáceas**. (VT, str. 33)

Stejně jako lilek rajče **patří do čeledi lilkovitých** (*Solanaceae*). (CT, str. 14)

Pokud bychom chtěli zachovat stejné sloveso *být*, dalo by se samozřejmě říct *Je to, stejně jako lilek rajče, rostlina z čeledi lilkovitých*. Varianta s plnovýznamovým slovesem *patřit* použitá v mém překladu je však mnohem přirozenější.

V některých případech by explicitní sdělení bylo možné také v češtině. Přirozenější je však sdělení koncentrovanější a tedy implicitnější.

Desde su entrada a Europa en el siglo XVI **causó impresión** su capacidad purgativa (...) (VT, str. 53)

Poté, co byla přivezena do Evropy v 16. století, **ohromila** svou pročišťující a projímací schopností (...) (CT, str. 22)

Ve španělském textu se vyskytla slova, která čeština nemůže vyjádřit jednoslovným výrazem a při překladu dochází nutně k procesu amplifikace. Jedná se například o sloveso *costanear*.

(...) le siguen Juan de Grijalva que **costanea** hasta la altura del río Pánuco en 1518. (VT, str. 16)

(...) následuje ho Juan de Grijalva, který v roce 1518 **sledoval pobřeží** až po řeku Pánuco.

(CT, str. 9)

Následující větu ještě zmíním v kapitole o transpozici. Nyní bych si však chtěla povšimnout implicitnějšího sdělení, které jsem použila v češtině. Zatímco španělština používá substantivum *tipo*, v češtině je toto slovo zbytečné, protože je zde implicitně řečeno. České vyjádření je tedy koncentrovanější a implicitnější, k čemuž přispívá také nahrazení předložkové vazby genitivem.

Las sociedades humanas utilizan los vegetales para cubrir diferentes necesidades **de tipo biológico o cultural**. (VT, str. 8)

Lidská společnost využívá rostliny k uspokojení různých **biologických či kulturních** potřeb. (CT, str. 8)

V následujícím případě jsem nahradila vedlejší větu pádovou koncovkou. Překlad je tedy opět koncentrovanější a implicitnější.

(...) que fue la causante del retraso **que experimenta España** en ciencias naturales. (VT, str. 17)

(...) byla příčinnou zaostalosti **Španělska** v přírodních vědách. (CT, str. 10)

K opačnému procesu, tedy k explicitaci, dochází například v následujících případech.

La planta fue llevada a Europa en 1640, aunque se tenían noticias suyas **desde la conquista de Perú**. (VT, str. 58)

(...) a do Evropy byl přivezen v roce 1640, i když zprávy o něm pocházejí již **z období dobytí Peru**. (CT, str. 23)

El año 1519 partió de Sevilla el grupo expedicionario **de** Hernando de Magallanes (...) (VT, str. 16)

V roce 1519 vyrazila ze Sevilly expediční výprava **vedená** Fernão de Magalhãesem (...) (CT, str. 9/10)

2.4.2.3. Další problematika

V této kapitole bych chtěla zmínit části, které mi způsobily při překladu problémy a které nemohu zařadit jinam. Jedná se především o problémy s mnohovýznamovými slovy.

Jako první uvedu následující část: Por 1879 ya se utilizaba como dulce fundido. (VT, str. 42)

Ačkoliv se jedná o velice jednoduchou větu, nebyla jsem schopná zjistit, co tím autor

myslí. Podle stránek společnosti Lindt³ vyrobil Švýcar Lindt čokoládu, která se velice odlišovala od ostatních čokolád té doby, protože se rozplývala na jazyku. Nazval ji „chocolat fondant“. Podle pražského muzea čokolády⁴ vytvořil v roce 1879 Švýcar Lindt čokoládovou polevu a tmavou čokoládu. Podle stránky belgických pralinek⁵ v roce 1879 vynalezl Švýcar Rudolf Lindt proces konšování, který umožňuje vyrábět čokoládu rozplývající se na jazyku. Podle dalších stránek⁶ zabývajících se historií čokolády vynalezl Lindt v roce 1879 čokoládovou hmotu zbavenou přebytečné vody, kterou známe dnes. Možností je tedy několik. Výsledný překlad nakonec vypadá následovně: Od roku 1879 je již známá jemná čokoládová hmota. (CT, str. 17) Dle mého názoru tato volba postihuje všechny možnosti.

Další problém způsobilo slovní spojení (...) los enfriamientos derivados del reumatismo (...) (VT, str. 65). Nachlazení totiž není příznakem revmatismu. Jsou to dvě rozdílné nemoci. Proto jsem v překladu sáhla po řešení (...) při revmatickém onemocnění a nachlazení (...) (CT, str. 25).

Další slovní spojení, které způsobilo problémy, je následující: (...) para reservas biológicas y recreativas (...) (VT, str. 69). Zatímco slovní spojení „biologické rezervace“ existuje i v češtině, se slovním spojením „rekreační rezervace“ jsem si jistá nebyla. Na španělských stránkách o přírodních rezervacích jsem našla informaci o *reservas naturales recreativas*, což jsou přírodní rezervace určené k rekreačním a turistickým účelům, kde je zakázáno kempovat a ničit přírodní zdroje, zato je však povolena výsadba nových rostlin, zalesňování a sportovní lov a rybolov⁷. Taková rezervace by byla nejbližší českému označení „přírodní rezervace“. Problémem je, že terminologie chráněných oblastí se v jednotlivých jazycích a zemích liší. Někdy může dokonce stejný název znamenat v jednotlivých zemích jiný stupeň ochrany. Výsledný překlad vypadá následovně: (...) pro biologické a přírodní rezervace je tak široký (...) (CT, str. 26)

Poslední věc, kterou bych sem chtěla zařadit, se týká množství kofeinu obsaženého

³ Lindt [online]. 2010 [cit. 2011-07-25]. ¿Por qué chocolate Lindt es tan especial?. Dostupné z WWW: <<http://www.lindt.com/es/swf/spa/secretos-del-chocolate/secretos-del-chocolate/calidad-lindt/por-que-el-chocolate-lindt-es-tan-especial/>>.

⁴ Choco-Story, Museum čokolády [online]. [cit. 2011-07-25]. Historie čokolády. Dostupné z WWW: <<http://www.choco-story-praha.cz/cz/history/>>.

⁵ Pralinky [online]. c2009 [cit. 2011-07-25]. O čokoládě. Dostupné z WWW: <<http://www.pralinky.com/o-cokolade/>>.

⁶ Icesty [online]. c2011 [cit. 2011-07-25]. Čokoláda – historie jihoamerického afrodisiaku. Dostupné z WWW: <<http://www.icesty.cz/cokolada-kakao-afrodiziakum-historie/>>.

⁷ <http://www.institucional.mendoza.edu.ar/proyectos/museo1/flora/1-314/reserva.htm> [cit. 2011-07-25]

v kávě. V originálním textu se píše „contiene 3 a 6 por ciento de cafeína, en comparación con el café, que tiene 30-40 por ciento“ (VT, str. 43). Po konzultaci s odborníkem mi toto množství přišlo opravdu vysoké. V překladu jsem to však zachovala, protože jsem nenašla žádný dokument, který by informoval o obsahovém množství kofeinu v kávě, a měla jsem tak málo písemných podkladů pro učinění jistých závěrů.

2.4.2. Syntaktická a gramatická rovina

2.4.2.1. Transpozice

Transpozice je proces, ve kterém překládané slovo mění gramatickou kategorii. Je to vlastně substituce jedné formy sdělení za jinou. Ve většině případů je povinná, protože cílový jazyk neumožňuje stejnou formu sdělení jako výchozí jazyk.

Častý typ slovnědruhové transpozice byla záměna adjektiva ve VT za sloveso v CT. Tento typ je velice častý zvláště proto, že slovo *nativa* se objevuje v textu velice často.

Nativa del altiplano andino (Ecuador, Perú y Bolivia), se ha llevado a la India y Pakistán. (VT, str. 22-23)

Pochází z andské náhorní plošiny (Ekvádor, Peru a Bolívie) a byla dovezena do Indie a Pákistánu. (CT, str. 12)

Vyskytla se také opačná transpozice, ve které se sloveso VT zaměnilo za adjektivum v CT.

La yautia, tania, malanga, macabo, quequeque o tequisque, la cual **proporciona** minerales y es muy apreciada como verdura en varias partes del mundo (...) (VT, str. 30)

Xantoshoma brasiliense, *X. robustum*, *X. sagittifolium* jsou rostliny **bohaté** na minerály a ceněné jako zelenina na mnoha místech světa. (CT, str. 13)

Zde byla nutná také přestylizace. Původní text uvádí jméno rostliny a navazuje vedlejší větou přívlastkovou. V češtině jsem však zvolila jinou metodu. Místo VV přívlastkové jsem užila verbonominální konstrukci a adjektivum, které plní funkci přívlastku.

Další transpozicí je nahrazení příslovečného výrazu (složeného z předložky s podstatným jménem a adjektiva) adverbium.

Se está sembrando, como el ullucu, en Europa y Australia **de forma experimental**. (VT, str. 30)

Zasévá se **pokusně**, stejně jako melok, v Evropě a Austrálii. (CT, str. 14)

V uvedeném případě zároveň dochází ke změně slovosledu. Zatímco je ve španělštině

přísluvečné určení na konci věty, v českém překladu následuje za slovesem.

V textu se také objevila transpozice substantiva za adjektivum či lépe řečeno vazby předložky a substantiva za vazbu adjektiva a předložky.

En esta categoría se incluyen especies **con abundancia de** carbohidratos, pero que se consumen como verdura y no como fuente energética; (VT, str. 30)

Do této kategorie se řadí druhy **bohaté na** sacharidy, které se však jedí jako zelenina a ne jako zdroj energie. (CT, str. 13)

Objevila se také opačná transpozice adjektiva na substantivum.

Una de las frutas más difundidas por el mundo es el tomate o jitomte, planta de origen **suramericano** (Ecuador a Chile). (VT, str. 30)

Jednou z nejrozšířenějších rostlin po celém světě je lilek rajče či také rajče jedlé (*Lycopersicon lycopersicum*), rostlina původem z **Jižní Ameriky** (z oblasti od Ekvádoru po Chile). (CT, str. 14)

Ačkoliv by v tomto případě bylo přirozené říct adjektivum *jihoaamerický* *původ*, kvůli navazujícímu textu v závorce jsem použila předložku a substantivum, aby byl celý text více kohezní.

Dalším příkladem transpozice adjektiva za substantivum je následující případ, ve kterém jsem také změnila osobnější *dependemos* na neosobnější vyjádření, k čemuž se vrátím ještě v samostatné kapitole.

En la actualidad, y a pesar del gran desarrollo **científico e industrial**, los seres humanos dependemos, más que en otras épocas, de las plantas. (VT, str. 68)

V současnosti, i přes velký rozvoj **vědy a průmyslu**, závisí lidská společnost více než jindy na rostlinách. (CT, str. 25)

Další transpozicí bylo nahrazení adjektiva adverbium.

(...) alimento, **fácil** de almacenar en viajes largos (...) (VT, str. 23)

(...) potravina, která se **snadno** uskladňuje na dlouhých cestách. (CT, str. 12)

Jedna transpozice může rozpoutat celý řetězec transpozic, což dokazuje následující příklad. První došlo k transpozici substantiva *importancia* na adjektivum *důležitý*, což vedlo k transpozici adjektiva *gran* na adverbium *velmi*. Kromě toho se mění také substantivum *maíz* na adjektivum *kukuřičný*.

Los almidones **del maíz** poseen **gran importancia** en la alimentación y la industria. (VT,

str. 22)

Kukuřičný škrob je **velice důležitý** pro potravu i průmysl. (CT, str. 11)

Dále uvádím příklad záměny substantiva za sloveso.

El ullucu o melloco, planta andina **cuyo cultivo se está iniciando** en Europa y Australia. (VT, str. 30)

Melok hlíznatý (*Ullucus tuberosus*) je andská rostlina, **která se začíná pěstovat** v Evropě a Austrálii. (CT, str. 14)

V jednom případě jsem zaměnila přivlastňovací zájmeno za podstatné jméno. Tato transpozice nebyla nutná a nebyla ani podmíněna jazykově. Chtěla jsem pouze dosáhnout lepší soudržnosti textu tím, že jsem zopakovala slova. O kohezi textu se dále zmíním v samostatné kapitole.

Sin duda alguna, el uso de lamadera para elaborar el papel (...); **sus** diferentes tipos dependen de la clase de madera empleada y ya vimos brevemente que (...) (VT, str. 68)

Využití dřeva k výrobě papíru (...). Různé typy **papíru** závisí na druhu použitého dřeva (...). (CT, str. 26)

Další transpozicí je změna aktiva na pasivum.

Llegó a Europa hacia 1570 y antes de 1600 ya estaba difundida en Europa. (VT, str. 22)

Do Evropy **byl dovezen** okolo roku 1570 a již před rokem 1600 zde byl široce rozšířen. (CT, str. 11)

Kromě transpozice aktivum-pasivum jsem zde také nahradila znovu zmíněnou Evropu adverbium *zde*.

V následující větě došlo opět k transpozici aktiva na pasivum. Protože se jedná o složitější větu, posun je viditelnější. Sloveso *brindar* se mění na české pasivum *být rozšířen*, což ovlivňuje celou strukturu věty a podmět *Iberoamérica* se mění na příslovečné určení.

Entre las annonáceas que Iberoamérica **ha brindado** a otros continentes se cuentan las siguientes especies (...). (VT, str. 33)

Mezi rostliny patřící do čeledi nálevníkovitých (*Annonaceae*), které **byly rozšířeny** z Iberoameriky na ostatní kontinenty, patří následující druhy (...). (CT, str. 14/15)

V mé práci jsem také často měnila zvrtné pasivum ve VT na opisné pasivum v CT a naopak.

En este primer cuarto del siglo XVI es realmente cuando **se descubren** extensas zonas de Brasil y Argentina. (VT, str. 16)

V první čtvrtině 16. století **byly objeveny** rozsáhlé oblasti dnešní Brazílie a Argentiny. (CT, str. 9)

Pokud bych zde použila zvrtného pasiva v prezentu *objevují se*, znělo by to nečesky a zároveň by to mohlo mít posunutý význam, pokud vezmeme v úvahu, že stejný tvar má 3. os. sg. pr. akt. zvrtného slovesa *objevit se*.

V následujícím úryvku nahrazuji naopak opisné pasivum zvrtným pasivem. Zároveň se mění postavení příslovečného určení, které je v češtině častější mezi slovesem.

En Inglaterra y Francia **fue usado** inicialmente como planta ornamental (se le denominaba *manzana de amor*). (VT, str. 30)

V Anglii a Francii **se** zpočátku **používala** jako okrasná rostlina (přezdívalo se jí jablko lásky). (CT, str. 14)

Komplikovanější jsou syntaktické transpozice, které ovlivňují více prvků ve větě. Patří sem například změna nominálního sdělení na verbální.

Otras dos especies brasileñas son las sapucaia, o nuez del paraíso, **perteneciente** a la familia Lecythydáceas y **de origen amazónico**. (VT, str. 27)

Další dva brazilské druhy hrnečnick srdcolistý (*Lecythis ollaria*) a *L. usitata* **patří** do čeledi hrnečnickovitých (*Lecythydaceae*) a **pocházejí z amazonské oblasti**. (CT, str. 13)

V tomto případě zde dochází ke dvěma transpozicím a jedné amplifikaci. Za prvé adjektivum *perteneciente* převádím na verbum finito *patří*, což vyžaduje v druhé části věty další transpozici. Tentokrát syntaktickou, kde nominální formu sdělení v podobě substantivum-adjektivum měním na verbální formu v podobě sloveso-předložka-adjektivum-substantivum. Užití slovesa *pocházet* vyžaduje v tomto kontextu užití předložky s genitivem, proto je také nutné doplnit substantivum *oblast*. Další možností by bylo nahradit amazonskou oblast *Amazonií*.

Podobný je také následující příklad.

Oca, papa extranjera o papilla colorada, es otro cultivo de tubérculo **con poca importancia** fuera de la zona andina. (VT, str. 30)

Šťavel hlíznatý (*Oxalis tuberosus*) nebo také oka je další hlíznatá plodina, **kteřá** mimo andskou oblast **není příliš důležitá**. (CT, str. 14)

Stejně jako v minulém případě bylo ve VT použito kondenzovanější vyjádření. Ačkoliv je

nominální vyjadřování charakteristické také pro český odborný diskurz, v některých případech by bylo jeho užití proti spisovné normě. Tím, že jsem zde použila vedlejší větu přívlastkovou místo nominálního vyjádření, musel se přirozeně změnit také pořádek slov ve větě. Zatímco ve španělštině je často příslovečné určení na začátku nebo na konci věty, v češtině je uprostřed věty. Také došlo k modulaci, ke které se vrátím v samostatné kapitole.

V jednom případě došlo také k opačné transpozici – verbální sdělení originálu jsem změnila na kondenzovanější, nominální, sdělení v překladu. Zároveň se opisná vazba *ir + gerundium*, která značí postupně přibývajícím děj, nahradila adverbem, který tuto postupnost sděluje explicitně.

Como la exploración geográfica **continuaba, se iban desplazando** las plantas útiles (...) (VT, str. 19)

S postupem zeměpisného průzkumu se užitečné rostliny **postupně přemísťovaly**. (CT, str. 10)

2.4.2.2. Explicitace větných vztahů

Explicitace větných vztahů souvisí s kohezí a větnou interpunkcí, ke kterým se vrátím později. V originálním textu byla spousta přístavek, které jsem v překladu nahrazovala vedlejšími větami nebo je převedla na nominální část verbonominálního přísudku. Také jsem je někdy oddělila a vytvořila samostatnou větu.

V následujícím příkladu je první přístavek nahrazen vedlejší větou přívlastkovou, druhý je obohacen o výraz *tedy*, který plní lépe explikativní funkci apozice.

Entre los más comunes se cuentan *Agave atrovirens*, *A. salmiana* y *A. mapisaga*, **buenos productoras de aguamiel, la sustancia** que al fermentarse produce el pulque. (VT, str. 44)

Mezi nejběžnější druhy patří *Agave atrovirens*, *Agave salmiana* a *Agave mapisaga*, **které produkují aguamiel (medovou vodu), tedy látku**, ze které se po fermentaci vyrábí pulque. (CT, str. 18)

Jak již bylo řečeno, explicitace větných vztahů souvisí s kohezí. V následujícím případě jsem nahradila přístavek vztahnou větou. Zároveň jsem využila anaforického navazování pomocí vztažného zájmena, které přispělo k větší soudržnosti textu.

Entre las sustancias importantes está el ascaridol, **fuerte antihelmético**; (...) (VT, str. 55)

Mezi důležité obsahové složky patří askaridol, **což je silné antihelmintikum**. (CT, str. 23)

V dalším příkladu jsem převedla přístavek na součást verbonominálního přísudku.

Zároveň se mění celá struktura věty. Věta nezačíná předložkou, ale substantivem a předložka uvozuje až vedlejší větu přívlastkovou. Substantivum *quinoa* se v překladu stává podmětem.

De la quinoa o quinua, **importante pseudocereal**, se consumen sus semillas (...) (VT, str. 22)

Merlík čilský neboli quinoa (*Chenopodium quinoa*) **je důležitá pseudoobilovina**, ze které se konzumují semena (...) (CT, str. 12)

V překladu jsem také často nahrazovala přívlastek připojený předložkou *de* vedlejší větou přívlastkovou.

Otra planta masticable y alucinógena, **de importancia** médica y cultural, (...) (VT, str. 45)
Další žvýkací a halucinogenní rostlinou, **která má** jak lékařský tak kulturní **význam**, (...) (CT, str. 19)

Jak již jsem dříve zmínila, explicitace větných vztahů úzce souvisí s větnou interpunkcí. Na některých místech jsem zvolila explicitnější vyjádření. Namísto středníku, který pouze ukazuje, že je mezi větami určitá spojitost, jsem použila např. příčinnou spojku, jak dokazuje následující příklad.

En el siglo XVI, el mar Mediterráneo se convirtió en sitio importante en el movimiento de plantas y animales; aquí se traen plantas de Asia y América. (VT, str. 19)

V 16. století se Středozemní moře stalo důležitým místem pro pohyb rostlin a živočich, protože se sem přiváží rostliny z Asie a Ameriky. (CT, str. 11)

V překladu jsem často přikročila k jinému členění vět, což bylo způsobeno rozdílnými normami – větnou interpunkcí, syntaxí, terminologií, ale také snahou o lepší srozumitelnost.

Jiným členěním vět jsem předešla dlouhým souvětím a zlepšila srozumitelnost textu. Následující příklad to dokazuje. Namísto přístavku jsem zvolila další větu, která je uvozena ukazovacím zájmenem zajišťujícím anaforické navazování a tedy soudržnost textu.

(...) el peyote, **cacto mexicano ampliamente estudiado por varios grupos de investigadores a nivel mundial**, utilizado en (...) (VT, str. 45)

(...) peyotl neboli ježunka Williamsova (*Lophophora williamsi*). **Tento mexický kaktus prostudovaný mnoha badateli světové úrovně** se užívá v (...) (CT, str. 19)

Již v kapitole o terminologii jsem se zmínila o problému, který způsobují názvy

rostlin a nápojů. V tomto případě bych chtěla ukázat, jak členění vět a doplnění informace přispělo k lepšímu porozumění.

Otra bebida estimulante muy popular en Brasil es el guaraná, nativa de la cuenca amazónica: es una sapindácea. (VT, str. 43)

Dalším povzbuzujícím nápojem velice oblíbeným v Brazílii je guarana. Rostlina pochází z povodí Amazonky a patří do čeledi mýdelníkovitých (*Sapindaceae*). (CT, str. 18)

Dlouhá souvětí jsou ve španělštině mnohem častější než v češtině. Proto jsem je často krátila. Uvedu ještě poslední příklad.

En los últimos años se están buscando plantas con propiedades insecticidas debido a las graves intoxicaciones que producen muchos productos químicos, tema que se vuelve a tratar en las páginas 97 y 99. (VT, str. 55)

V posledních letech se hledají rostliny s insekticidními účinky kvůli vážným intoxikacím, které jsou způsobeny mnoha chemickými produkty. K tomuto tématu se vrátíme na stranách 97 a 99. (CT, str. 23)

Ve španělštině jsou sice častější dlouhá souvětí, ale také kratší odstavce. Většinou se jeden odstavec zabýval jednou rostlinou. Tam, kde se informace o pěstování umístily do nového odstavce, jsem v překladu pokračovala stejným odstavcem, aby byl každý odstavec monotematicky zaměřen.

(...) el anón, anorullo, manón y corazón; el anón, anona blanca y saramullo.

Las frutas de estas especies se cultivan en los trópicos de todo el mundo (...) (VT, str. 33)

(...) anona síťovaná (*Annona reticulata*) a anona šupinatá (*Annona squamosa*). Plody těchto druhů se pěstují v tropech celého světa (...) (CT, str. 15)

V jednom případě autor zmínil dvě rostliny v jednom odstavci. Tehdy jsem odstavce oddělila, aby byly monotematicky zaměřeny.

Otras especies (...) la maranta de camote, más conocida como sagú (...) se usa en alimentos y para fabricar pegamento. De la achira o platanillo (...) (VT, str. 22)

Dalším druhem (...) je maranta třtinová (*Maranta arundinaceae*), (...) se využívá jako potrava a k výrobě lepidla.

Z dosny jedlé (*Canna edulis*), rostliny pocházející z (...) (CT, str. 12)

Na jednom místě jsem také prohodila jednotlivé odstavce, a to opět z důvodu lepší

srozumitelnosti. Na straně 43 VT (CT, str. 17/18) je první popsána cesmína, poté guarana (která patří do rodu *Paullinia*), poté se autor opět vrací k rodu cesmín a ve čtvrtém odstavci opět k rodu *Paullinia*. Přišlo mi tedy logičtější prohodit odstavce tak, aby se první zmínil rod cesmín a poté rod *Paullinia*.

2.4.2.3. Polovětné vazby

Jak je známo, španělština využívá často polovětných vazeb k vyjádření vztahů mezi větami. V originálu se vyskytly jak polovětné vazby s gerundiem, tak infinitivem a participiem.

2.4.2.3.1. Infinitivní polovětné vazby

Ve výchozím textu se často objevovala infinitivní polovětná konstrukce. Taková konstrukce nabízí v češtině řadu řešení. V prvním případě jsem ji zaměnila za nominální konstrukci. Použití předložky se substantivem bylo velice časté.

Las sociedades humanas utilizan los vegetales **para cubrir** diferentes necesidades de tipo biológico o cultural. (VT, str. 8)

Lidská společnost využívá rostliny **k uspokojení** různých biologických či kulturních potřeb. (CT, str. 8)

V dalším případě jsem použila vedlejší větu účelovou. Zároveň nutně došlo k přesunu podmětu *hombre* z hlavní věty do vedlejší. Další možností by bylo nechat podmět ve větě hlavní a větu vedlejší postavit až za ní.

Para jerarquizar y ordenar la naturaleza, el hombre clasifica u ordena. (VT, str. 9)

Aby člověk **hierarchizoval a uspořádal** přírodu, klasifikuje nebo seřazuje. (CT, str. 8)

V dalším případě jsem použila vedlejší větu přípustkovou.

Sin estar nunca en América, Monardes conocía mejor que muchos de sus compatriotas (...) (VT, str. 52)

Ačkoliv nikdy nebyl v Americe, znal Monardes léčivé rostliny více než mnoho jeho krajanů kolonizátorů a průzkumníků. (CT, str. 21)

V dalším případě jsem užila vedlejší větu časovou. Podmět z hlavní věty jsem přesunula do vedlejší věty.

(...) **al saber** de su mal, el gobernador (...) (VT, str. 61)

Když se o její nemoci dozvěděl velvyslanec Lojy (...) (CT, str. 23)

V následujícím případě jsem polovětnou vazbu nahradila pouze pádovou

koncovkou, konkrétně instrumentálem. V tomto případě vlastně došlo ke koncentraci sdělení.

La nuez pecan pertenece a la familia Juglandáceas, la cual se caracteriza **por tener nueces comestibles**. (VT, str. 27)

Ořechovec pekanový (*Carrya illinoensis*) patří do čeledi ořešákovitých (*Juglandaceae*), která je charakteristická **jedlými ořechy**. (CT, str. 13)

Jako poslední příklad zmíním nahrazení polovětné vazby souřadným spojením. Samozřejmě existují i jiné možnosti řešení, toto mi však připadá nejjednodušší. Zaprvé jsem změnila pořadí vět, které naznačuje posloupnost dějů. Proto již nebylo potřebné použít žádného spojovacího výrazu, který by naznačoval následnost, a další věta mohla být připojena souřadně.

Después de la Segunda Guerra Mundial decreció el interés tanto por el almendro como por la vainilla, **al ser substituidos** por la vainillina sintética (...) (VT, str. 38)

Po druhé světové válce **byly** tonkové boby i vanilka **nahrazeny** umělým vanilinem a zájem o ně poklesl. (CT, str. 17)

2.4.2.3.2. Gerundiální vazby

Gerundiální vazbu jsem na tomto místě přeložila souřadným spojením.

Américo Vespucio hizo dos viajes a Suramérica entre 1500 y 1502, **llegando** hasta lo que hoy son las Malvinas (...) (VT, str. 16)

(...) Amerigo Vespucci, který v letech 1500 až 1502 podnikl dvě cesty do Jižní Ameriky **a dorazil** až na dnešní ostrovy Malvíny (...) (CT, str. 9)

V dalším případě jsem gerundium nahradila obdobně jednoduchým minulým časem a spojila jej souřadně s další větou.

Siendo las fiebres derivadas de la malaria un azote para grandes sectores de la humanidad, este género de árboles tropicales de América del Sur (...) (VT, str. 58)

Horečky způsobené malárii **byly** velkou pohromou pro mnohé oblasti lidské společnosti **a tento** druh tropických stromů z Jižní Ameriky (...) (CT, str. 23)

Zde jsem gerundium nahradila vedlejší větou přívlastkovou.

(...) salvo los españoles y portugueses que lo bebían **siguiendo** la tradición americana. (VT, str. 42)

(...) pili ji jen Španělé či Portugalci, **kterí tak sledovali** americkou tradici. (CT, str. 17)

Na jiném místě jsem gerundium nahradila vedlejší větou důvodovou. Zatímco je příčina ve španělštině vyjádřena implicitně, v češtině došlo k explicitaci.

Con este descubrimientos Mutis propiciaba un gran ahorro en tiempo y dinero **mandando** la quina por Cartagena y El Caribe, en lugar (...) (VT, str. 63)

Tento objev umožnil Mutisovi velkou úsporu času a peněz, **protože** chinovník **zaslal** přes Cartagena a Karibik, místo přes (...) (CT, str. 24)

Na dalším místě opět došlo k explicitaci s tím rozdílem, že jsem užila vedlejší větu účelovou. Zároveň je však překlad implicitnější, protože jsem zde nepoužila slovo *hledat* jako je v originálu.

(...) se entregaban semillas de estas dos especies de forma subrepticia, **buscando** evitar aduanas, en el caso de las naciones americanas (...) (VT, str. 65)

(...) semínka těchto dvou rostlin se tam vkládaly potají, **aby se** v případě amerických národů **vyhnulo** celníci (...) (CT, str. 25)

Další gerundiální vazbu jsem nahradila substantivem.

En primer lugar veremos la importancia forestal de las plantas iberoamericanas, para lo cual empecemos **precisando** que hay (...) (VT, str. 68)

Za nejdůležitější pokládáme lesnický význam iberoamerických rostlin, proto začneme **upřesněním** (...) (CT, str. 25)

2.4.2.3.3. Participální vazby

Participální vazby se v textu objevovaly velice často a to zvláště ve funkci přívlastku. Většinou jsem je překládala adjektivem nebo vedlejší větou přívlastkovou.

(...) producen unas sustancias **llamadas** isoterpenos y polysoprenos, las cuales dan origen a compuestos elásticos **representados** por (...) (VT, str. 78)

Produkuje látky **zvané** isopreny a polyisopreny, ze kterých vznikají buď elastické hmoty, **které jsou zastoupeny** (...) (CT, str. 28)

2.4.2.4. Historický prézens

V originálním textu se často vyskytuje historický prézens. V překladu jsem ho mnohdy nahradila minulým časem, a to především z důvodu nežádoucí aktualizace, kterou nese v češtině.

En 1513 Juan Ponce de León **descubre** las islas Bimini y la Florida (...) (VT, str. 16)

V roce 1513 **objevil** Juan Ponce de León ostrovy Bimini a Floridu. (CT, str. 9)

V ojedinělých případech jsem historický přezens zachovala.

En los siglos XVII y XVIII **aparecen** varias obras de viajeros y de misioneros que describen la naturaleza. (VT, str. 17)

V 17. a 18. století **se objevuje** řada děl, ve kterých cestovatelé a misionáři popisují přírodu. (CT, str. 10)

2.4.2.5. Aktuální členění větné

Čeština má stejně jako španělština relativně volný slovosled. V češtině se slovosled řídí funkční větnou perspektivou, tedy aktuálním členěním větným. V překladu jsem se snažila o objektivní pořádek slov, který se používá u odborného stylu. Téma by mělo předcházet rématu, tedy nova informace by měla rozvíjet informaci známou z předešlého sdělení.

Někdy se může stát, že je stupeň znalosti čtenáře originálu a překladu odlišná, a proto se liší i slovosled.

La rutas comerciales entre El Callao y Acapulco o de Acapulco a Filipinas estaban bien establecidas a fines del siglo XVI. (VT, str. 19)

Na konci 16. století již naplno fungovaly obchodní stezky mezi El Callao a Acapulkem či mezi Acapulkem a Filipínami. (CT, str. 10)

V překladu jsem často upřednostňovala uvést první název rostliny a poté její vlastnosti.

Otra especie que muestra variación en color y tamaño de la semilla se denomina frijol navajilla, frijol comba (...) (VT, str. 23)

Fazol měsíční (*Phaseolus lunatus*) je další druh, který má velké množství barev a velikostí semen. (CT, str. 12)

Un frutal de los Andes norteños, de Perú a Colombia y Venezuela, es la naranjilla (...) (VT, str. 33)

Lilek quitský či narančila (*Solanum quitoense*) je ovocná dřevina pocházející ze severních And, od Peru po Kolumbii a Venezuelu. (CT, str. 15)

Španělština a čeština se často liší umístěním příslovečného určení. Zatímco ve španělštině je na konci nebo na začátku věty, v češtině je běžné také uprostřed.

También **durante el siglo XVIII**, un cirujano pirata inglés redescubrió (...) (VT str. 52)

Význam této rostliny znovuobjevil **během 18. století** anglický pirát a chirurg (...) (CT, str. 22)

Zároveň jsou ve španělštině všechna příslovečná určení na jednom místě, tedy buď na konci, nebo na začátku věty. To se opět liší v češtině. Může to zároveň souviset s tím, že se autor a český čtenář nacházejí na různých místech. Zatímco pro Evropana je důležitější kdo a kdy sem dovezl tuto rostlinu, pro Američana může být důležitá i informace, že byla do Evropy vůbec dovezena.

Los holandeses la llevaron **a Europa en el año 1633**. (VT, str. 27)

Do Evropy je přivezli Holanďané **v roce 1633**. (CT, str. 13)

2.4.3. Koheze a koherence textu

Na některých místech text upoutá pozornost svým zvláštním členěním. V některých pasážích text připomíná encyklopedické heslo či dílčí nadpis a není příliš vysoce stylizován. Dle mého názoru je to zvláštní vzhledem ke zbytku textu, kde autor používá celé věty. Protože mi tento způsob vyjadřování nezapadal do českého odborného stylu, spojila jsem tyto „dílčí nadpisy“ do věty se zbytkem výpovědi. Pro názornost uvádím dva příklady.

Los frijoles, frisoles, porotos y frejoles (*Phaseolus*). Los frijoles son otro de los cultivos ampliamente difundidos en diversas partes del mundo. (VT, str. 23)

Fazole (*Phaseolus*) jsou další rostlinou hojně rozšířenou po celém světě. Existuje několik druhů. Všechny jsou bohaté na proteiny, zvláště pak jejich semena. (CT, str. 12)

La granadila, fruto de pasión, granadita de pasión, maracujá, ceibey, parcha; la pasionaria, flor de la pasión, granadilla; la granadila real. La granadila bellísima. El norboto, coyundilla y calzoncillo; norbo, bombillo; finalmente el curuba. Estas especies son universalmente apreciadas (...) (VT, str. 33)

Mučenka jedlá či marakuja (*Passiflora edulis*), *Passiflora ligularis*, *P. quadrangularis* známá také jako granadilla, *Passiflora foetida*, *Passiflora biflora* a *P. mollissima* jsou velice ceněné druhy (...) (CT, str. 15)

Zkratkovitost se na některých místech projevuje také absencí slovesa. Je to způsobeno návazností textu, díky které si autor mohl dovolit vypustit sloveso, v překladu ho však stejně uvádím, a to zejména proto, že věta tvoří nový, samostatný odstavec.

El aceite de maní o cacahuete, para mantequilla o crema de cacahuete, margarinas o jabones. (VT, str. 86)

Arašídový olej se využívá k výrobě másla či arašídového krému, margarínů a mýdel. (CT, str. 31)

Koheze a koherence textu souvisí s již zmíněnou explicitací větných vztahů a interpunkcí. Větnou interpunkci jsem na mnoha místech přizpůsobovala české normě, aby byl výsledný překlad pro příjemce srozumitelnější.

Kohezi může zajišťovat opakování substantiva, což můžeme vidět na následujících příkladech. V prvním případě je překlad implicitnější díky vynechání slova *período*. Druhý příklad souvisí s již zmíněnou větnou interpunkcí. Protože byl středník nahrazen tečkou, bylo nutné opakovat substantivum *stezky*, které doplněny o demonstrativum *tyto* zvyšují kohezi textu.

Como bebida estimulante se conoce desde el período de la conquista hispana. (VT, str. 42)

Jako povzbuzující nápoj je **čokoláda** známá již od španělské conquisty. (CT, str. 17)

Las rutas comerciales (...) estaban bien establecidas a fines del siglo XVI; son las más importantes en la distribución (...) (VT, str. 19)

Na konci 16. století již naplno fungovaly obchodní stezky mezi El Callao a Acapulkem či mezi Acapulkem a Filipínami. **Právě tyto stezky** jsou nejdůležitější pro distribuci (...) (CT, str. 10)

Jak již bylo zmíněno, kohezi mohou zajišťovat také demonstrativa. V následujícím případě demonstrativum umožňuje anaforické navazování, které přispívá k soudržnosti textu.

Cuando se hace alusión a las propiedades de coca, me refiero a su importancia medicinal o cultural (...) (VT, Str. 45)

Pokud se zmiňujeme o vlastnostech koky, myslíme **tím** její lékařský či kulturní význam pro (...) (CT, str. 19)

V následujícím případě je větší koheze v překladu zajištěna přivlastňovacím zájmenem *jejich*, které anaforicky odkazuje na substantivum *druhy*.

(...) comprende distintas especies, todas muy ricas en proteínas, principalmente la semillas. (VT, str. 23)

Existuje několik druhů. Všechny jsou bohaté na proteiny, zvláště pak **jejich** semena. (CT, str. 12)

2.4.4. Osobní a neosobní vyjadřování

Autor na několika místech textu využívá autorský plurál. Ten jsem v některých případech nahradila neosobním vyjadřováním. Na jiném místě, kde autor použil neosobní vyjadřování, však bylo vhodnější využít autorský plurál. Tak došlo ke kompenzaci

a překlad se od stylu originálu neodchýlil.

En cuanto a la importancia económica de las plantas **no necesitamos** extendernos. (VT, str. 8)

Co se týče ekonomického významu rostlin, **není zapotřebí** jej příliš rozvádět. (CT, str. 8)

V následujícím případě jsem polovětnou vazbu nahradila vedlejší větou přívlastkovou, čímž se z neosobního vyjádření stalo osobní.

Entre las plantas productoras de aceites comestibles están el algodón, el cacahuete y el maíz, ya **tratados** en otros apartados. (VT, str. 26)

Mezi rostliny produkující jedlé oleje patří také bavlna, podzemnice a kukuřice, **o kterých jsme se zmínili** již v předchozích odstavcích. (CT, str. 13)

Autor v textu příliš nectí jednotnost stylu – autorský plurál přísně nedodržuje. Na dvou místech vystupuje v 1. os. sg. V překladu jsem chtěla zachovat stejnorodost, a proto jsem použila autorský plurál.

(...) **digo que** se robaron, pues siempre hubo celo en su envío y se entregaban semillas (...) (VT, str. 65)

Sice **uvádíme**, že se kradly, ale vždy byla na zásilce známka (...) (CT, str. 25)

(...) **me refiero** a su importancia medicinal o cultural por parte de los consumidores indígenas (...) VT, str. 45)

(...) **myslíme** tím její lékařský či kulturní význam pro indiánské spotřebitele (...) (CT, str. 19)

V textu se objevil také inkluzivní plurál, který jsem v překladu jednou nahradila neosobním vyjádřením a ve zbývajících případech ponechala. Dokazuje to následující případ, kde se také objevila polovětná vazba, kterou jsem převedla na vedlejší větu účelovou. Neosobní vyjádření se v překladu převedlo na osobní, čímž se vykompenzovalo neosobní vyjádření v první větě.

En la actualidad, y a pesar del gran desarrollo científico e industrial, los seres humanos **dependemos**, más que en otras épocas, de las plantas. Paradójicamente, en este momento en que **necesitamos** más de las plantas para cubrir diversas necesidades es cuando más estamos destruyendo la naturaleza; (...) (VT, str. 68)

V současnosti, i přes velký rozvoj vědy a průmyslu, **závisí** lidská společnost více než jindy na rostlinách. Paradoxně však právě v této době, kdy **potřebujeme** rostliny více, **abychom**

pokryli různé potřeby, více ničíme přírodu. (CT, str. 25)

2.4.5. Modulace

Modulací se chápe proces, při kterém se užitím jiných jazykových prostředků vyjádří v cílovém i výchozím jazyce totéž. Tento proces se týká například metafor.

V mém překladu sice žádné metafory nebyly, užila jsem však modulaci, která se týkala kladného a záporného způsobu vyjádření. V mém překladu je modulace motivována subjektivně.

Případ modulace jsem již zmínila v kapitole o transpozici. Na tomto místě jsem namísto pro češtinu nevhodnému tvaru *málo důležitá*, raději použila zápornou podobu *není příliš důležitá*.

Oca, papa extranjera o papilla colorada, es otro cultivo de tubérculo **con poca importancia** fuera de la zona andina. (VT, str. 30)

Šťavel hlíznatý (*Oxalis tuberosus*) nebo také oka je další hlíznatá plodina, **která** mimo Andskou oblast **není příliš důležitá**. (CT, str. 14)

2.4.6. Intertextovost

Autor se v textu odvolává na knihy, ze kterých čerpal. Bibliografii uvádí tradičně na konci knihy. V překladu jsem však bibliografický údaj uvedla jako poznámku pod čarou. Použila jsem český překlad, u druhé knihy, na kterou se odvolává, jsem uvedla originální text.

Una visión o panorámica muy completa sobre el uso de alucinógenos en América Latina está en la obra de Schultes y Hoffman *Plantas de los dioses* (ver bibliografía). (VT, str. 46)

Velice komplexní pohled na užívání halucinogenů v Latinské Americe nabízí dílo Schultese a Hoffmana *Rostliny bohů*¹. (CT, str. 19)

¹ SCHULTES, Richard Evans; HOFMANN, Albert. *Rostliny bohů : Magická síla psychoaktivních rostlin*. 2. Praha : Volvox Globator, 2000. 208 s.

Dále bych chtěla upozornit na pasáž, ve které autor cituje jistého amerického vědce B. Laujera. Na tuto skutečnost jsem již upozornila v kapitole analýzy originálu. Tento citát bohužel nešel dohledat, proto mi nezbylo nic jiného než jej volně přeložit.

La colonización y conquista ibéricas permitieron la distribución, «la más extensa, la más prominente, la más universal y la más trascendental de la historia mundial...», según palabras del historiador de la ciencia estadounidense B. Laujer. (VT, str. 19)

Iberská kolonizace a conquista umožnila podle slov amerického historika vědy B. Laujera „tu nejrozsáhlejší, nejvýznačnější, nejuniverzálnější a nejdůležitější distribuci ve světových dějinách“. (CT, str. 11)

2.4.7. Grafické prostředky

V originálním textu jsou použity různé mimojazykové prostředky. Například latinské názvy rostlin a názvy knih jsou psány kurzivou. To jsem v překladu samozřejmě ponechala. Cizí názvy nápojů jsem do kurzivy nedávala. Je totiž někdy těžké určit, který nápoj je pro čtenáře neznámý a který známý. Navíc je také možné, že většinu nápojů bude znát, protože ideální čtenář překladu je čtenář se zájmem o danou oblast. V případě, že by byl překlad vydán, záleželo by také na editorovi a jeho požadavcích.

El pulque es una bebida producida a partir de los magueyes pulqueros, los cuales pertenecen a género *Agave*. (...) buenos productores de aguamiel, la sustancia que al fermentarse produce el pulque. (VT, str. 44)

Pulque je nápoj vyráběný z rostlin nazývaných „maguey pulquero“, které patří do rodu agáve (*Agave*). (...) produkují aguamiel (medovou vodu), tedy látku, ze které se po fermentaci vyrábí pulque. (CT, str. 18)

Pro různá lidová označení jsem použila uvozovky, ačkoliv v originálním textu nebyly.

(...) conoce entre otros nombres como corteza de los jesuitas. (VT, str. 58)

(...) je také známá mimo jiné jako „jezuitská kůra“. (CT, str. 23)

Chtěla bych se krátce pozastavit také u větné interpunkce, protože mezi španělským a českým jazykem je odlišná konvence v užívání interpunkčních znamének. V originálním textu se například na české poměry objevuje přespříliš středník. Protože bylo mým cílem přizpůsobit text českému odbornému diskurzu, nahrazovala jsem jej mnohdy čárkou nebo tečkou.

Las clasificaciones varían en el tipo de categorías; nosotros damos una de las más conocidas en las universidades de Europa y América. (VT, str. 9)

Klasifikace se liší v typech kategorií. My použijeme tu, která je na evropských a amerických univerzitách jednou z nejznámějších. (CT, str. 8)

V originálním textu se také velice často vyskytuje dvojtečka. Nahrazuji ji různě, v závislosti na kontextu a obsahu. V následujícím případě jsem ji nahradila čárkou a navázala jsem vedlejší větou přívlastkovou. Takové řešení zvyšuje kohezi textu.

Otros personajes importantes (...) son, para la zona de Nicaragua y Costa Rica, Gil

González Dávila y Andrés Niño: este último llegó hasta el Golfo de Tehuantepec; ambos buscaban otro estrecho que uniera los dos océanos. (VT, str. 12)

Dalšími důležitými osobnostmi první čtvrtiny 16. století jsou, v oblasti Nikaragui a Kostariky, Gil González Dávila a Andrés Niño, **kteřý** dorazil až do Tehuantepeckého zálivu. Oba dva hledali úžinu, která by spojila oceány. (CT, str. 9)

Závěr

Jak již bylo řečeno v úvodu, jedním z hlavních cílů práce bylo přeložit odborný text a to tak, aby splňoval veškeré jazykové a stylistické požadavky, aby byl obsahově správný a přinesl českému čtenáři totéž jako čtenáři originálu. Text, který jsem si vybrala, vypadal zprvu jednoduše, ale při samotném překladu se ukázalo mnoho míst problematických. Mnoho problémů mi způsobila terminologie, a to jak názvy rostlin, tak názvy nemocí. Latinsko-španělský slovník na konci knihy mi umožnil hledat názvy rostlin podle latinského názvu, což velice usnadnilo překlad. K tomu účelu mi nejvíce posloužila stránka mezinárodní encyklopedie Biological Library (BioLib), kterou uvádím v použitých zdrojích.

Z celého překladu však bylo nejtěžší přizpůsobit text českému prostředí, což přineslo také největší úpravy. V češtině neexistuje taková škála lidových výrazů pro označení určité rostliny jako ve španělštině. Některé rostliny nemají lidové názvy a některé nesou pouze latinský název, protože český botanický název se ještě nevyvinul. V českých botanických knihách je také častější najít český a latinský název vedle sebe. Jak již bylo zmíněno v jedné z kapitol terminologie, shledala jsem několik pasáží problematických a ani po konzultaci s odborníky jsem nepřišla na to, co danou větou autor myslel. Domnívám se však, že mnou zvolená řešení jsou ta nejvhodnější. Neporušila totiž odborně sdělnou funkci a informace v nich užitá není lživá.

Jako další cíl jsem si stanovila prokázat schopnost analyzovat text a porovnat originál s překladem. Do jaké míry se mi to podařilo, musí posoudit sám čtenář práce. V analýze originálu jsem se snažila napsat veškeré informace, které jsou relevantní pro překlad. V části věnované překladatelským problémům jsem se snažila zmínit jak problémy v syntaktické a gramatické rovině, tak v rovině lexikální. Samostatné kapitoly tvoří ty problémy, které patří spíše do textové roviny, nebo ty, které se nehodily ani do jedné ze zmíněných kapitol. Domnívám se, že jsem postihla nejdůležitější posuny.

Závěrem bych chtěla říci, že vypracování této práce mi bylo velkým přínosem. Rozšířila jsem si informace o etnobotanice, především jsem si však uvědomila rozdíly mezi jazyky. Nejvíce mě překvapil odlišný úzus větné interpunkce. Ačkoliv mi právě větná interpunkce způsobila nejedno dilema, jsem velice ráda za obohacení mých dosavadních znalostí o tuto problematiku.

Resumé

Tato práce se snažila přeložit část odborného textu tak, aby byla zachována především funkce a styl. Největším problémem byla samozřejmě terminologie. Některá překladatelská řešení by snad mohla být inspirací budoucím čtenářům.

Druhá část práce byla zaměřena na rozbor originálu. Nastínění základních stylistických faktorů pomohlo pochopit strukturu původního textu, což pomohlo při překladu. Právě analýza textu je velice důležitá při překládání, protože díky ní si můžeme uvědomit význam jednotlivých jazykových prostředků a podle toho uzpůsobit použití či nepoužití obdobných prostředků v překladu. Poslední část věnovaná překladatelským problémům a postupům nám ukázala, že k posunům dochází na všech rovinách.

Summary

The thesis tried to translate a part of a scientific text so that the function and style would remain the same. Naturally, the biggest problem was terminology. Some of my translational solutions in the translation could serve as an inspiration for future readers.

The second part was aimed at the analysis of the style-forming factors in the original text. This facilitated the understanding of the structure of the primary text, which aided in the process of translation. The analysis of the text is very important in translation because it helps us realize the meaning of the language instruments and decide whether to use or not to use similar instruments in the translation. The last part is dedicated to translational problems and methods and it shows us that shifts appear in all planes of the language.

Seznam použitých zdrojů

Primární literatura

MARTÍNEZ, Miguel Ángel. *Contribuciones Iberoamericanas al mundo : Botánica, Medicina, Agricultura*. Madrid : Anaya, 1988. 126 s. ISBN 84-207-3068-8.

Sekundární literatura

ARTETA, Antonio Ubierto, et al. *Dějiny Španělska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 911 s. ISBN 80-7106-117-4.

BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio; DUBSKÝ, Josef; KRÁLOVÁ, Jana. *Moderní gramatika španělštiny*. 1. Plzeň : Nakladatelství Fraus, 1999. 246 s. ISBN 80-7238-054-0.

ČECHOVÁ, Marie, et al. *Současná stylistika*. 1. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.

DUBSKÝ, Josef. *Capítulos de estilística funcional comparada*. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 72 s.

DUBSKÝ, Josef. *Introducción a la estilística de la lengua*. Santiago de Cuba : Universidad de Oriente, 1970. 80 s.

GARCÍA-MARTÍN, Patricia Colunga; MAPES-SÁNCHEZ, Cristina; BASURTO-PEÑA, Francisco. Miguel Ángel Martínez Alfaro. *Boletín de la Sociedad Botánica de México* [online]. 2007, 80, [cit. 2011-08-01]. Dostupný z WWW: <<http://redalyc.uaemex.mx/src/inicio/ArtPdfRed.jsp?iCve=57780010>>.

RABADÁN, Rosa. *Equivalencia y traducción problemática de la equivalencia transléctica inglés-español*. León : Universidad de León, 1991. 301 s. ISBN 84-7719-2545-5.

SCHULTES, Richard Evans. *Rostliny bohů : magická síla psychoaktivních rostlin*. 2. Praha : Volvox Globator, 2000. 208 s. ISBN 80-7207-342-7.

VALÍČEK, Pavel , et al. *Užitkové rostliny tropů a subtropů*. 2. Praha : Academia, 2002. 486 s. ISBN 80-200-0939-6.

BioLib [online]. c1999-2011 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.biolib.cz/cz/main/>>.

Choco-Story, Museum čokolády [online]. [cit. 2011-07-26]. Historie čokolády. Dostupné z WWW: <<http://www.choco-story-praha.cz/cz/history/>>.

Icesty [online]. c2011 [cit. 2011-07-25]. Čokoláda – historie jihoamerického afrodisiaku. Dostupné z WWW: <<http://www.icesty.cz/cokolada-kakao-afrodiziakum-historie/>>.

Internetová jazyková příručka [online]. 2008 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Lindt [online]. 2010 [cit. 2011-07-25]. ¿Por qué chocolate Lindt es tan especial?. Dostupné z WWW: <<http://www.lindt.com/es/swf/spa/secretos-del-chocolate/secretos-del-chocolate/la-calidad-lindt/por-que-el-chocolate-lindt-es-tan-especial/>>.

Pralinky [online]. c2009 [cit. 2011-07-25]. O čokoládě. Dostupné z WWW: <<http://www.pralinky.com/o-cokolade/>>.

<http://www.institucional.mendoza.edu.ar/proyectos/museo1/flora/1-314/reserva.htm> [cit. 2011-07-25].

Slovníky

DUBSKÝ, Josef; REJZEK, Vladimír. *Španělsko-český a česko-španělský slovník*. 2. Voznice : LEDA, 2007. xxi, 801 s. ISBN 978-80-7335-085-7.

Real Academia Española [online]. [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.rae.es/rae.html>>.